

# Stranački sustav Bjelorusije

---

**Kukovec, David**

**Master's thesis / Diplomski rad**

**2016**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:032012>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2025-03-14**



*Repository / Repozitorij:*

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)



Sveučilište u Zagrebu  
Fakultet političkih znanosti  
Diplomski studij politologije

**STRANAČKI SUSTAV BJELORUSIJE**

**DIPLOMSKI RAD**

Mentor: dr. sc., Davor Boban

Student: David Kukovec

Zagreb,  
rujan, 2016.

Izjavljujem da sam diplomski rad *Stranački sustav Bjelorusije*, koji sam predao na ocjenu mentoru dr. sc. Davoru Bobanu, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

David Kukovec

## Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Metodologija .....	2
3. Teorija .....	5
4. Definiranje koncepata .....	8
4.1. Autokracija ili autoritarni režim.....	8
4.2. Stranački sustav.....	10
5. Bjelorusija .....	13
5.1 Predsjednički izbori 1994.....	13
5.2. Parlamentarni izbori 1995.....	13
5.3. Parlamentarni izbori 2000.....	15
5.4. Parlamentarni izbori 2004.....	17
5.5. Parlamentarni izbori 2008. i 2012.....	18
6. Predmet analize: Stranački sustav u Bjelorusiji.....	21
6.1. Izborna participacija građana (Izlaznost birača na izbore) .....	21
6.2. Broj stranaka u parlamentu (Stranke koje u parlamentu imaju barem jedno mjesto), te efektivni broj stranaka .....	23
6.3. Ukorijenjenost političkih stranaka u društvu (identifikacija birača s političkim strankama) .....	26
6.4. Izborna volatilnost u Bjelorusiji.....	30
7. Rezultati analize.....	34
8. Zaključak.....	37
9. Literatura .....	40
10. Sažetak .....	43

## Popis ilustracija

### Popis slika

Slika 1: Rezultati parlamentarnih izbora 1995. godine (broj mandata) .....	14
Slika 2: Rezultati parlamentarnih izbora 2000. (broj mandata) .....	15
Slika 3: Rezultati parlamentarnih izbora 2004. (broj mandata) .....	18
Slika 4: Rezultati parlamentarnih izbora 2008. (broj mandata) .....	19
Slika 5: Rezultati parlamentarnih izbora 2012. (broj mandata) .....	21
Slika 6: Izlaznost birača u posljednjih pet izbornih ciklusa .....	22
Slika 7: Broj političkih stranaka i nezavisnih zastupnika u bjeloruskom parlamentu kroz pet izbornih ciklusa .....	24
Slika 8: Ukupna prosječna volatilnost za pojedine stranke u Bjelorusiji za razdoblje od 1991. do 1998. ....	32
Slika 9: Ukupna prosječna volatilnost svih političkih stranaka u Bjelorusiji u vremenskom periodu od 1991. do 1998. ....	33
Slika 10: Unutarsustavska i izvansustavska volatilnost u Bjelorusiji između 1991. i 1998. ....	34
Slika 11: Karakteristike protustranačkog sustava u teoriji i Bjelorusiji .....	36

### Popis tablica

Tablica 1: Kontinuum institucionalizacije stranačkih sustava .....	6
Tablica 2: Efektivni broj stranaka u pojedinim post-komunističkim zemljama u periodu od 1990. – 2004. ....	25
Tablica 3: Karakteristike idealnih tipova jako i slabo institucionaliziranih stranačkih sustava .....	26
Tablica 4: "Koja politička stranka najbliže odražava vaše stavove?" Rujan 2003. (Postotak) .....	28
Tablica 5: Povezanost stupnja volatilnosti i indeksa transformacije BTI .....	30

## 1. Uvod

Bjelorusija, bivša sovjetska republika, dobila je neovisnost 1991. godine. Razdoblje nakon stjecanja neovisnosti obilježeno je kaotičnom situacijom u političkom životu u kojem se sve odluke donose jednostrano - od strane predsjednika Aleksandra Lukašenka. Politolozi Bjelorusiju nazivaju "*posljednjom diktaturom u Europi*" što je precizna definicija političkog sustava kakav je uspostavljen u toj europskoj državi. Wilson (2012) govori kako je to država sa zanimljivom poviješću koja se bazira na mnogo loših početaka. Gledajući na političku scenu iz perspektive koju zastupa spomenuti autor, početak devedesetih i neovisnost Bjelorusije sukladno je takvom tumačenju zbog uspostave diktature Lukašenka. Iako su druge postsovjetske republike slijedile sličan put koji slijedi i Bjelorusija (primjerice, Uzbekistan, Kazahstan i dr.), neke su svojom neovisnošću uspostavile institucije koje su države usmjerile u pravcu demokracije koje se danas smatraju konsolidiranim (pr. Estonija, Latvija, Litva).

Zbog čega Bjelorusija pripada onim slučajevima koji su zanimljivi politolozima? Prvenstveno zbog toga jer je na granicama Europske unije uspostavljena država koja se temelji na potpuno drukčijim vrijednostima od onih koje zastupa demokratsko uređenje – sloboda govora, slobodni i pošteni izbori, demokratske institucije vlasti između kojih postoje norme međusobne kontrole. Nasuprot takvim vrijednostima, u Bjelorusiji prevladavaju institucionalne norme koje su tipične za autoritarne režime – ne postoje slobodni i pošteni izbori, sloboda govora i djelovanja oporbe (ako ona postoji) je uvelike reducirana što se vrši cenzurom i u krajnjoj liniji hapšenjem onih koji govore protiv aktualne politike dominantne figure, te represivni aparat koji se brine da do nestabilnosti režima ne dođe.

Međutim, jedna od dimenzija koja bi trebala biti zanimljiva politolozima jest stranački sustav. Dolaskom Lukašenka na vlast 1994., oporba nije uspjela konstituirati nijednu ozbiljnu koaliciju koja bi pokušala srušiti režim i pokrenuti demokratizaciju političkog sustava. Fragmentacija i neuspjeh opozicije da se međusobno organizira, osujetila je sve nade da dođe do promjene režima. Jedan od razloga toga jest da se protivnici režima, nakon izbora, redovito hapse i osuđuju na zatvorske kazne kako ne bi došlo do potencijalnog "izazivanja" pada Lukašenka. No ono što je još zanimljivije, jesu nezavisni parlamentarni zastupnici koji ne pripadaju nijednoj političkoj stranci, a čine veliku većinu u parlamentu. Poznato je da su to zastupnici koji služe politikama i stabilnosti Lukašenkova režima, no pitanje koje se postavlja jest stvara li se time protustranački sustav koji autoritarnu državu "održava na

životu"?

Ovo je pitanje slabo proučeno u politološkim istraživanjima te se upravo zbog nedostatka relevantne literature o protustranačkom sustavu i održavanju autokracije nameće kao relevantno opravdanje zbog čega bi "sivilo" u ovom području trebalo popuniti. Većina se autora, poput Korasteleve (2000) i Asha (2015), usmjeravala na proučavanje ideologije i ekonomskih pitanja koje održavaju stabilnu potporu Lukašenkovoj vladavini ili fragmentaciji opozicije koja zbog represivnog aparata ne pronalazi način organizacije da pobijedi na predsjedničkim ili na parlamentarnim izborima.

S druge strane, Levitsky i Way (2010) pokazuju da postoje autokracije s demokratskim elementima, poput izborne kompeticije stranaka, te zbog čega takve države mogu opstati unatoč endogenim i egzogenim pritiscima koji dolaze kao prijetnja režimu. Takve sustave nazivaju hibridnim ili kompetitivnim autoritarnim režimima među koje se može svrstati i Bjelorusija.

Ovo istraživanje je studija slučaja Bjelorusije. Fokus će biti na nekoliko koncepata koji će biti objašnjeni u nastavku rada –autokracija, stranački sustav, odnosno stvaranje protustranačkog sustava u ovom slučaju. Posebna pozornost biti će na parlamentarnim izborima koji rezultiraju ulaskom u parlament zastupnika koji su većinom nezavisni. Potrebno je razumjeti politički situaciju u Bjelorusiji te navesti da su nezavisni zastupnici, većinom, pristaše politike predsjednika Lukašenka (Ash, 2015:1036). Prema navedenom, istraživačko pitanje koje će voditi ovo istraživanje je sljedeće: *Kakav se tip stranačkog sustava razvio u Bjelorusiji? Kao hipoteza navodi se: U Bjelorusiji se razvio protustranački tip stranačkog sustava s obzirom na mali broj stranaka koje nisu ukorijenjene u društvu i visoki stupanj volatilnosti.*

## **2. Metodologija**

U ovom istraživanju, fokus je na analiziranju postojećih članaka i knjiga koje su se bavile istraživanjem političke situacije u Bjelorusiji za vrijeme Lukašenkove vladavine. Također, korištene su i internetske baze podataka koje se bave istraživanjem izbora i političkih stranaka u Bjelorusiji.

U prvom dijelu istraživanja prikazan je pregled literature relevantne za istraživanje problema. U tom je poglavlju također formirano istraživačko pitanje te hipoteza koja se u ovom radu nastoji dokazati. Također, prikazana je i teorija koja služi kao argument za potvrđivanje hipoteze i odgovor na

istraživačko pitanje.

Analiza podataka je kvalitativna što podrazumijeva da su analizirani već formirani argumenti znanstvenika. Nastoji se odgovoriti na pitanje kakav je tip stranačkog sustava formiran u Bjelorusiji s obzirom na to da se broj stranaka konstantno iz izbora u izbore smanjuje dok se broj nezavisnih zastupnika povećava. Sama problematika objašnjava se teorijom stranačkog sustava koja tvrdi da se stranački sustav pojedine države može definirati kao broj relevantnih političkih stranaka u nekom sustavu. Prema Sartoriju (1976) stranka postaje relevantnom ako su ispunjena dva kriterija: prvo, ako stranka ima potencijal da barem u jednoj kombinaciji ima položaj da odredi vladinu većinu; drugo, ako mijenja pravac natjecanja među strankama usmjerenim na vladanje određujući pomak od centripetalnog ka centrifugalnom natjecanju. Kako u Bjelorusiji ne postoji konstantan broj stranaka koje ulaze u parlament dolazi do problema u objašnjavanju samog procesa. Isto tako, stranke koje ulaze u parlament ne igraju veliku ulogu pri donošenju odluka i kreiranju politika. S obzirom na navedeni problem, najbolji način za identificiranje i rješavanje problema nazire se u pregledu već postojeće literature koja se bavila istim ili sličnim problemom. U prvom dijelu rada, također je radi razumijevanja stranačkog sustava, potrebno dati prikaz svih izbora od početka Lukašenkove vladavine 1994. pa sve do posljednjih izbora održanih 2012. godine.

Istraživanje sadrži i kvantitativne elemente. Definirane su četiri varijable kako bi se pokušao izvesti određeni zaključak. Prva varijabla podrazumijeva istraživanje izlaznosti birača na izbore. S obzirom na to da je to jedna od dimenzija analize stranačkih sustava koja može otkriti da li birači imaju interes sudjelovati u izborima i samim time pridonijeti institucionalizaciji stranačkog sustava ali i demokracije, fokus je bio na podacima inozemnih baza podataka (Inter-Parliamentary Union). Prilikom analize izlaznosti birača promatralo se pet izbornih ciklusa u pet zemalja. Za svaku je državu izračunata središnja vrijednost izlaznosti te je napravljena komparacija s ciljem detektiranja razlike između Bjelorusije i država koje već imaju institucionalizirani stranački sustav.

Druga varijabla podrazumijeva kombinaciju dvaju elemenata - analizu broja stranaka (zastupljenih stranaka s barem jednim mandatom u parlamentu) kroz pet izbornih ciklusa, te efektivni broj stranaka (varijablom kojom se najčešće mjeri stranački sustav neke države). Grafički će se prikazati broj parlamentarnih stranaka te broj nezavisnih zastupnika u parlamentu kroz svih pet izbornih ciklusa te će se pokušati utvrditi trend koji se razvija u Bjelorusiji. Drugi dio ove varijable, efektivni broj stranaka,



također će biti prikazan u tablici te će biti kompariran s još nekoliko postkomunističkih država koje su institucionalizirale stranački sustav te koje su postale demokracijama. Nakon prikaza obaju elemenata pokušati će se vidjeti postoji li diskrepancija između trenda i podataka u Bjelorusiji i ostalim državama.

Treća varijabla, ukorijenjenost političkih stranaka u društvu, pokazuje unutarnju stabilnost samih stranaka, ali i identifikaciju birača s političkim strankama. Ova varijabla analizirana je kvalitativno korištenjem postojeće literature s dodanim kvantitativnim elementom – prikazom istraživanja koje mjeri potporu građana političkim strankama. Nakon kvalitativne i kvantitativne analize moći će se jednostavno zaključiti jesu li političke stranke uistinu ukorijenjene u društvu što bi pozitivno utjecalo na institucionalizaciju stranačkog sustava.

Četvrtom i posljednjom varijablom mjeri se izborna volatilitnost u izborima u Bjelorusiji. Period koji se analizira jest onaj između 1991. i 1998 iz jednostavnog razloga – za to razdoblje postoje podaci pomoću kojih se može analizirati ta komponenta. Prilikom analize volatilitnosti, fokus će biti na teoriji Sancheza (2009) koji je dao definiciju protustranačkog sustava. Tako će se mjeriti volatilitnost pojedinih političkih stranaka, prosječna volatilitnost svih političkih stranaka te unutar i izvansustavska volatilitnost stranaka u bjeloruskom političkom sustavu.

Nakon što su analizirane sve četiri varijable, posebno poglavlje biti će posvećeno analizi rezultata. Formirat će se glavni argumenti zbog čega se razvio poseban tip stranačkog sustava te će sama analiza biti potkrijepljena grafičkim prikazom. Ukoliko su rezultati varijabli dosljedni teoriji, tada možemo tvrditi da se razvija protustranački sustav.

Ovaj slučaj, odabran je iz jednostavnih razloga – vrlo se mali broj politologa bavi istraživanjem stranačkog sustava u Bjelorusiji. S obzirom da njegova definicija u literaturi nije objašnjena, ovdje će se pokušati, na temelju spomenutih varijabli, stranački sustav i teoretski svrstati u određeni tip.

Istraživanje ima i svoje limitiranosti. U znanstvenoj se zajednici relativno mali broj znanstvenika bavi stranačkim sustavom Bjelorusije, te samim time postoji problem pronalaska podataka. Upravo iz tog razloga koristimo volatilitnost za spomenuti period. Isto tako, podaci dostupni na službenim internetskim stranicama bjeloruskog izbornog povjerenstva, ponekad mogu biti kontradiktorni rezultatima objavljenim od strane inozemnih agencija koje se bave istom problematikom.

### 3. Teorija

Kao što je spomenuto, politolozi se nisu previše bavili istraživanjem stranačkog sustava Bjelorusije. Čitajući literaturu o stranačkim sustavima vrlo lako možemo doći do zaključka zbog čega je tome tako. Postoji nekoliko razloga: prvo, sama priroda režima onemogućava političkim strankama da razviju vlastitu infrastrukturu te se tako "približe" biračima te time postanu stalni agenti (posrednici) između političkih elita s jedne, te građana s druge strane. Drugo, represivni aparat koji sputava razvoj stranaka koje su ideološki na suprotnoj strani od Lukašenkove percepcije uređenosti države i društva, također ima veliki faktor u samom razvoju stranaka. Treće, slaba identifikacija građana, te samim time i visoka fluktuacija i volatilnost biračkog tijela, onemogućava političkim strankama da se etabliraju na političkoj sceni. Svi ti elementi utječu na razvoj stranačkog sustava, a kako postoji uvriježeno mišljenje da stranački sustav kao takav u toj državi ne postoji, istraživači u većini slučajeva nisu zainteresirani za istraživanje ove teme.

Da bismo odgovorili na istraživačko pitanje te samim time dokazali hipotezu, potrebno je razviti teoriju pomoću koje bismo potkrijepili i opravdali ovo istraživanje. Primarno, istraživanje se temelji na teoriji Omara Sancheza (2009) koji u članku razvija teoriju protustranačkog sustava. Sanchez (2009) tvrdi da se stranački sustavi dijele u nekoliko kategorija (v. Tablica 1). Prvo, *previše institucionalizirani stranački sustav*, kojeg karakteriziraju stranke koje penetriraju u sve sfere društva, se može odbaciti na početku istraživanja s obzirom na poznatu situaciju u Bjelorusiji. Možemo lako potvrditi da Bjelorusija nema previše institucionalizirani stranački sustav s obzirom da ne postoje takve stranke koje penetriraju u sve sfere društva, a ni ostale varijable (v. Tablica 1.) nisu zadovoljene. Druga kategorija, *institucionalizirani stranački sustav*, također ne može biti opisna varijabla bjeloruskog stranačkog sustava zbog sličnih razloga kao i u prijašnjem slučaju. Treća kategorija, *stranački sustav u začetku*, može biti jedna od onih u koju bismo svrstali ovaj specifični tip stranačkog sustava. Međutim, s obzirom da *protustranački sustav*, kako ga izlaže autor, postavlja najjasnije varijable koje opisuju bjeloruski stranački sustav, postaje logično da se hipoteza testira putem potonjeg modela.

Tablica 1: Kontinuum institucionalizacije stranačkih sustava

<i>Visoko</i>			<i>Nisko</i>
<b>Previše institucionalizirani stranački sustav</b>	<b>Institucionalizirani stranački sustav</b>	<b>Stranački sustav u počecima nastajanja</b>	<b>Protustranački sustav</b>
Glavne stranke penetriraju u sve sfere društva	Stranke sa snažnim korijenima u društvu	Slabi korijeni političkih stranaka u društvu	Stranke koje nisu ukorijenjene u društvu
Niska izborna volatilnost	Niska do srednje visoka izborna volatilnost	Visoka do izrazito visoka izborna volatilnost	Ekstremno visoka izborna volatilnost
Suradnja stranaka da se smanji izborna kompeticija		Niska ili srednje visoka izvansustavska volatilnost	Konzistentno visoka izvansustavska volatilnost

Izvor: Sanchez, 2009:496

Sanchez (2009:489), definira protustranački sustav kao sljedeći fenomen: *"ukoliko identitet dva najpoznatija entiteta (dva ili tri od četiri) nije jednak kroz dva izborna ciklusa, tada se stranačko okruženje može opisati kao protustranačko. Dodatno tome, barem tri izborna ciklusa moraju proći da bi se neko stranačko okruženje moglo opisati kao protustranački sustav."*

Prema Sanchezu (2009) pri identificiranju protustranačkog sustava postoje određeni kriteriji koji trebaju biti zadovoljeni. Ukoliko ti kriteriji nisu zadovoljeni tada ne možemo govoriti o protustranačkom sustavu. Kriteriji koji trebaju biti zadovoljeni su sljedeći:

- 1) Kada izborna potpora dvaju ili više političkih entiteta nije konzistentna kroz najmanje dva izborna ciklusa tada postoji indicija da je određeni stranački sustav uspostavljen u formi protustranačkog

- 2) Barem jedna politička stranka ili entitet mora pokazivati znakove institucionalizacije što se vidi pri njenoj konzistentnoj izbornoj potpori (broj glasova birača)
- 3) Ako ne postoje sistemske stranke (stranke koje imaju društveno korijenje te pomoću kojih se birači identificiraju) koje strukturiraju društveni i politički život, tada možemo govoriti o protustranačkom sustavu
- 4) Ako postoji visoki stupanj volatilnosti – pritom autor napominje da dvije vrste visoke volatilnosti moraju biti zadovoljene. Prvo, unutarsistemska volatilnost (*inter – systemic volatility*) koja se očituje pri visokoj fluktuaciji stranačkih preferencija među biračima u odnosu na glavne političke entitete u određenom političkom sustavu; drugo, izvansustavska volatilnost (*extra – systemic volatility*) koja se očituje pri odljevu glasova od glavnih političkih stranaka (entiteta) prema onim manjim koje se pojavljuju kao nove na političkoj sceni.

Način istraživanja te osnovni prikaz varijabli prikazan je u prethodnom poglavlju. Teoretski, svaka varijabla ima svoju ulogu pri potvrđivanju hipoteze. U tom slučaju, suženi manevarski prostor zbog limitiranosti podataka za potvrđivanje samo Sanchezove teorije, omogućio je i razvoj dvije dodatne varijable kako bi sama teorija imala snažniju osnovu.

Prvo, *izborna participacija građana*, kao što će kasnije biti detaljnije objašnjeno, omogućava institucionalizaciju stranačkog sustava. Ukoliko je ona viša dovodi do legitimizacije političkih stranaka, rezultata, te u krajnjoj liniji samog stranačkog sustava. Ona nam omogućava da se vidi određeni trend percepcije demokratskih praksi u određenoj zemlji. Drugo, *broj stranka* također ima veliku ulogu u samoj definiciji stranačkog sustava. Ukoliko postoje stranke koje dulji niz godina čine okosnicu političke scene, postoji tendencija da će broj relevantnih stranaka činiti tip stranačkog sustava. Treće, *ukorijenjenost političkih stranaka* vrlo jasno pokazuje "snagu" određene stranke u društvu. Ukoliko ona ne postoji vrlo je teško, gotovo nemoguće identificirati tip stranačkog sustava. Četvrto, *izborna volatilnost* pokazuje stabilnost samog biračkog tijela, političkih stranaka te samog stranačkog sustava. Ukoliko je ona visoka, postoji vrlo velika mogućnost da se stranački sustav mijenja, odnosno u ovom slučaju, teško definira ili ne postoji. Ako pak je ona niska, pridonosi stabilizaciji kako stranačkog tako i političkog sustava u cjelini. Nakon analize svih varijabli, biti će prikazana tablica sa svim spomenutim elementima te stanjem u Bjelorusiji nakon čega će se moći

zaključiti da li je hipoteza potvrđena ili ne. U sljedećem će se poglavlju definirati temeljni koncepti koji daju politički kontekst ovom istraživanju.

## **4. Definiranje koncepata**

### **4.1. Autokracija ili autoritarni režim**

Easton (1965) je definirao politički sustav kao "funkcionalno specijalizirani" parcijalni sustav kojemu je cilj osigurati preživljavanje cijelog društva posredstvom društveno "obvezatne raspodjele vrijednosti i dobara". Politički sustav u tom se smislu postavlja kao okvir unutar kojeg djeluju različiti podsustavi od kojih svaki ima posebnu zadaću kako bi on u potpunosti bio funkcionalan. Merkel (2011) diferencira različite sustave unutar političkog sustava kao parcijalne. Klasifikacijom parcijalnih režima na građanska prava, političke slobode, horizontalnu odgovornost vlade, efektivnu vlast vlade i izborni režim, postavlja okvir kojim se ispunjavaju svi elementi za uspostavljanje konsolidirane demokracije. Uz endogene faktore navodi i međunarodnu/regionalnu integraciju te civilno društvo koje ima zadaću "kanaliziranja" interesa društva kroz političke institucije kao egzogene. Ukoliko jedan od parcijalnih režima ne ispunjava vlastitu funkciju, odnosno ako parcijalni režimi nisu "međusobno usidreni" tada govorimo o različitim tipovima defektne demokracije. S druge strane, ako postoji više parcijalnih režima koje ne ispunjavaju svoju zadaću, kako ih definira Merkel, tada možemo govoriti o autoritarnom, odnosno hibridnom režimu u kojem postoje demokratske institucije vlasti, ali one u potpunosti ne ispunjavaju vlastitu zadaću.

Trend demokratizacije režima posebno je zanimljiv u slučajevima kada je cijeli proces zaustavljen. Sama demokratizacija se može podijeliti u tri faze (Hague, Harrop, Breslin, 1998): *liberalizaciju, tranziciju te konsolidaciju*. U fazi *liberalizacije* autoritarni režim popušta pritisku elita koje žele demokratizirati politički sustav što je popraćeno ublažavanjem represije, otvaranjem političkog nadmetanja te smanjenjem cenzure medija. Druga faza, *tranzicija*, obilježena je stvaranjem demokratskih institucija nakon pregovora "paktova" između tvrdolinijaša i reformista. U tim se trenucima zagovornici autoritarnog režima prilagođavaju pravilima igre te shvaćaju da režim temeljen na smanjenoj legitimnosti ne može opstati kao institucionalno uređenje. Prateći tijek događaja, moguće su dvije vrste tranzicije: prvi tip je reforma režima prilikom koje obje strane definiraju institucionalni okvir, dok je drugi način promjene ruptura prilikom koje dolazi do rušenja starog i stvaranja novog

režima. Treća faza, *konsolidacija*, podrazumijeva da svi akteri u političkoj sferi prihvaćaju novo uspostavljena pravila igre, te nemaju namjeru "igrati" izvan zadanih okvira s obzirom na to da su troškovi takve "igre" vrlo visoki.

Međutim, raspadom SSSR-a, Bjelorusija nije doživjela scenarij koji su doživjele neke postsovjetske države. S jedne strane, Litva, Latvija i Estonija demokratizirale su svoje političke sustave što je te države približilo Europskoj uniji, dok su s druge strane, države poput Bjelorusije, Kazahstana te Uzbekistana, "otklizale" u potpuno drugom smjeru – u autoritarne režime. Obilježje takvih režima jest visoka razina korupcije, cenzura medija, izbori obilježeni izbornim krađama glasova i nizom neregularnosti te hapšenje, a u krajnjoj instanci ubijanje protivnika režima. Jedno od bitnijih obilježja je snažna pozicija predsjednika države, koji uobičajeno, nakon stupanja na vlast 1990-ih još uvijek drži svoju poziciju. U tom kontekstu valja promatrati i Bjelorusiju, na čijem je čelu još od 1994. godine Aleksandar Lukašenko koji redovito osvaja apsolutnu većinu glasova na izborima koja mu daje legitimitet za zadržavanje pozicije "narodnog vođe" i vođenje autoritarne politike. Turkovsky tvrdi da bi se komplementarno takvim tumačenjima mogla komparativno prikazati politička situacija u postsovjetskim zemljama na primjeru izbora predsjednika:

- 1) Predsjednik gubi izbore u drugom mandatu (Ukrajina – Kravčuk i Juščenko; Litva – Adamkus; Moldavija – Snegur)
- 2) Predsjednik osvaja izbore, ali glasovna potpora opada u drugom mandatu (Rusija – Jeljcin; Armenija – Ter-Petrosijan; Gruzija – Saakašvili; Azerbajdžan – Heydar Alijev; Kazahstan – Nazarbajev; Kirgistan – Akajev i Bakijev)
- 3) Predsjednik osvaja drugi mandat s još boljim rezultatom nego u prvom mandatu (Rusija – Putin; Bjelorusija – Lukašenko; Armenija – Koharijan; Azerbajdžan – Ilkham Alijev; Uzbekistan – Karimov; Tadžikistan – Rakhmon) (Turovsky, 2011:201).

Neki politolozi Bjelorusiju nazivaju i izbornim autoritarnim režimom. Prema Schedleru (2013), u izbornom autoritarnom režimu vlade uvode širok dijapazon manipulativnih strategija kako bi uspjele pobijediti na izborima. Zabranjuju opozicijske političke stranke, progone opozicijske kandidate i novinare, plaše birače te krivotvore izborne rezultate. Glavni cilj je zadržati nivo sigurnosti kako do promjene režima ne bi došlo. Stranke opozicije u takvim uvjetima ponekad odbijaju sudjelovati na

izborima zbog protesta prema načinu upravljanja državom, odnosno kako bi usmjerile fokus javnosti na eventualno destabiliziranje režima i njegovu promjenu.

Definirajući autoritarne režime, Mares i Carnes (2009) navode da postoje tri strategije vladanja pomoću kojih autokrati ostaju na vlasti. Prva strategija temelji se na *represivnom aparatu*. Ako diktator uspije u gušenju opozicije rezultat je potpuna moć nad cijelim političkim sustavom. Takva politika dovodi do smanjenja stranih investicija i tokova kapitala što može biti pogubno za režim. Kako bi se nadoknadio navedeni deficit, diktator svoj fokus stavlja na represivni aparat koji bi trebao spriječiti propadanje režima. Druga potencijalna strategija je *strategija suradnje*. Birokratima na vrhu institucija koje su zaslužne za sprječavanje puča, diktator daje određene povlastice u ekonomskim aktivnostima te ih nagrađuje novcem kako bi djelovali u skladu s pravilima diktature. Treća, strategija je *organizacijska proliferacija* kojom se osnivaju dodatne organizacije (političke stranke ili dr.) u sustavu vlasti kako bi se povećala cijena kolektivne akcije. Tipičan primjer je PRI u Meksiku koja je bila u centru mreže organizacija te koja je usmjeravala djelovanje ostalih organizacija što je rezultiralo malim šansama da pojedini vođe iz pojedinih organizacija ugroze stabilnost režima. Takvom se strategijom osigurava monopol na moć u političkom sustavu.

Navodeći strategije očuvanja autoritarnog režima, Bjelorusiju bi se moglo staviti u kontekst prve dvije strategije koje su međusobno isprepletene. Lukašenko svoju moć, prvo, osigurava represijom nad izbornim kandidatima nakon izbora. Primjerice, nakon izbora 2006. te 2010. bjeloruska je vlada izdala naređenje represivnom aparatu da uhapsi vođe protesta u Minsku koji su se zbili nakon izbora (Ash, 2015:1031). Takva je politika dovela do fragmentacije opozicijskih snaga što je oslabilo organizaciju oporbenih stranaka za sljedeće izbore u kojima bi jedan od opozicijskih kandidata bio potencijalno opasan za rušenje Lukašenka te, naposljetku, rušenje režima. Sukladna s drugom strategijom jest činjenica da se legitimitet i stabilnost režima temelji na ekonomskoj stabilnosti te državnim potporama industrijama (Ash, 2015:1034) te na činjenici da većina nestranačkih zastupnika podržava politiku Lukašenka u parlamentu.

#### **4.2. Stranački sustav**

Stranački sustav jednostavno možemo definirati kao broj političkih stranaka koje participiraju u političkoj sferi neke države. Međutim, postoje prijepori među politolozima da li je tako simplificirana

definicija dovoljna da bi se mogli izvesti određeni zaključci o dinamici politike u nekoj zemlji. Sartori (1965) tvrdi da je broj aktivnih stranaka u nekoj državi indikator raspodjele moći: u kojoj mjeri je neki sustav fragmentiran ili nefragmentiran ili pak, disperziran, odnosno koncentriran. No, takva percepcija može biti varljiva. Stoga, Sartori uvodi poseban kriterij za definiranje *relevantne stranke*. Prema njemu, relevantnost stranke je funkcija ne samo relativne distribucije moći, već i njezine pozicijske vrijednosti što podrazumijeva njezinu poziciju na političkom spektru – lijevo ili desno<sup>1</sup>. Sljedeći kriterij je *izborna snaga političke stranke*. Taj kriterij označava konvertirani broj glasova u parlamentarna mjesta što pokazuje snagu neke stranke na političkoj sceni. Treći kriterij je *upravljajući potencijal*, odnosno, *koalicijski potencijal*. Taj je pojam vezan za višestranačje jer označava važnost stranke koja je potrebna da bi se formirala koalicijska vlada. Primjerice, stranka može biti mala, ali isto tako može imati veliki koalicijski potencijal kao i obrnuto – može biti velika, ali imati mali koalicijski potencijal.

Stranački sustav i njegov tip mogu se prepoznati preko nekoliko kriterija:

- 1) Mora postojati određena redovitost u distribuciji izborne potpore, čak i onda kada neke stranke kroz određeno vrijeme "rastu" a druge "opadaju"
- 2) Mora postojati kontinuitet u osnovnim komponentama koje formiraju sam sustav što znači da mora postojati dokaz koji usmjerava prema institucionalizaciji političkih stranaka (Sanchez, 2009:489 cit. prema Mainwaring i Torcal, 2006:205)

U demokratskim državama postoji visoko institucionaliziran stranački sustav koji zadovoljava navedene kriterije. Primjerice, u Velikoj Britaniji postoji stabilan dvostranački sustav. S druge je strane, primjerice, Njemačka institucionalizirala višestranački sustav. Kako navode Mainwaring i Scully (1995) postoje četiri dimenzije institucionalizacije stranačkog sustava: prvo, stabilnost i regularnost stranačke kompeticije; drugo, postojanje obzirom čvrstih stranačkih korijena u društvu što pospješuje stabilizaciju institucionalizacije sustava; treće, društvena legitimacija političkih stranaka; četvrto, političke stranke koje imaju dobru razvijenu infrastrukturu nasuprot strankama koje služe kao sredstvo

---

<sup>1</sup> Prema Sartoriju aranžman lijevo desno objašnjava prostornu sliku u kojoj se objekti slažu jedan do drugoga u jednodimenzionalnom prostoru. Desno se svrstavaju stranke fašističkih režima dok lijevo, danas, ima pozitivniju konotaciju što označava stranke koje se temelje na republikanskim te načelima slobode



proliferacije interesa autoritarnih vođa. Prema autorima spomenute klasifikacije, ako jedna od ovih dimenzija ne postoji ili nije u potpunosti funkcionalna, do potpune institucionalizacije stranačkog sustava neće doći.

Golosov (2013) je u svojoj studiji promatrao vijek trajanja stranačkih sustava u tri slučaja – demokratski stranački sustavi, jednostranačke sustave te sustave u kompetitivnim autoritarnim režimima. Na temelju razrađenog modela Golosov pokazuje da su stranački sustavi u demokracijama najduljeg vijeka trajanja dok za njima slijede jednostranački sustavi. Stranački sustavi u kompetitivnim autoritarnim režimima, prema njegovom istraživanju, imaju najmanji vijek trajanja. Takva se logika može izravno povezati i s drugim istraživanjima koja su u povezana sam samim tipom instaliranog režima. Hadenius i Teorell (2007) rade slično istraživanje o vijeku trajanja ne stranačkih sustava već određenih tipova režima<sup>2</sup>. Prema njihovoj klasifikaciji dolazi se do sličnih rezultata. Najmanje se na životu održavaju stranački sustavi u kojima je dopušteno višestranačje s dominantom strankom; iza njih su stranački sustavi u kojima nema političkih stranaka kao takvih već se radi o različitim pokretima koji predstavljaju stranke, dok se s druge strane od stranačkih sustava najdulje na životu održava stranački sustav sa jednom strankom.

Bjelorusija u ovom kontekstu, prateći literaturu, jest autoritarni sustav koji se može klasificirati kao kompetitivni autoritarni režim. Izbori se održavaju, postoji mogućnost natjecanja različitih kandidata, ali je njihova pobjeda gotovo nemoguća. Zahvaljujući političkoj kontroli iz vrha države razvija se protustranački sustav koji čine nezavisni zastupnici, dok se političke stranke ne razvijaju te samim time ne natječu za glasove. Iako su stranke osnovna komponenta stranačkog sustava, one u slučaju Bjelorusije igraju zanemarivu političku ulogu

---

<sup>2</sup> Klasifikacija tipova režima prema Hadenius i Teorell (2007:146-147) Monarhija gdje se politički legitimitet nalazi u osobi kraljevskog podrijetla te se taj tip odnosi na monarhije u kojima postoji stvarno obnašanje izvršne vlasti u osobi najviše političke vlasti (kralju/ici); 2) Vojnički režimi u kojima glavnu ulogu imaju vojni dužnosnici (vojne hunte); 3) Pobunjenički režimi podrazumijevaju pobunjeničku vojsku koja preuzima glavnu političku ulogu u državi; Izborni režim u kojem se održavaju izbori za izvršnu i zakonodavnu vlast (postoje tri tipa izbornih režima – režim u kojem nema stranke, jednopartijski režim te ograničeni višestranački režim)

## **5. Bjelorusija**

### **5.1 Predsjednički izbori 1994.**

Parlamentarnim izborima 1995. godine prethodili su predsjednički izbori koji su bili održani 1994. godine. Također, to su bili prvi bjeloruski izbori nakon raspada SSSR-a. Na tim izborima sučelilo se nekoliko kandidata koji su se natjecali kao nezavisni dok je dio kandidata koji su osvajali glasove bili stranački. Kao nezavisni kandidati natjecali su se Aleksandar Lukašenko, koji je svoju kampanju temeljio na anti-koruptivnoj politici, Vječeslav Kebič te Stanislav Šuškević. Komunistička partija kao potencijalnog predsjednika vidjela je Vasila Novika, dok je Agrarna stranka predložila Aleksandra Dubka.

Kao najizgledniji kandidati za pobjedu na predsjedničkim izborima ubrzo su se iskristalizirala dvojica kandidata – Aleksandar Lukašenko te Vječeslav Kebič. Izbornu pobjedu u drugom krugu odnio je Lukašenko sa više od 80% glasova dok je Kebič u drugom krugu osvojio tek nešto više od 17% glasova. Predsjednički izbori 1994. bili su također prvi i posljednji slobodni i poštteni izbori u post-komunističkoj izbornoj povijesti. Lukašenko, nakon osvajanja predsjedničke pozicije, iz godine u godinu sve je više postao sklon autoritarnim praksama, te se ti izbori smatraju najsvjetlijom točkom bjeloruske demokracije (Beichelt, 2004:119). Godinu dana nakon održavanja predsjedničkih, održani su parlamentarni izbori.

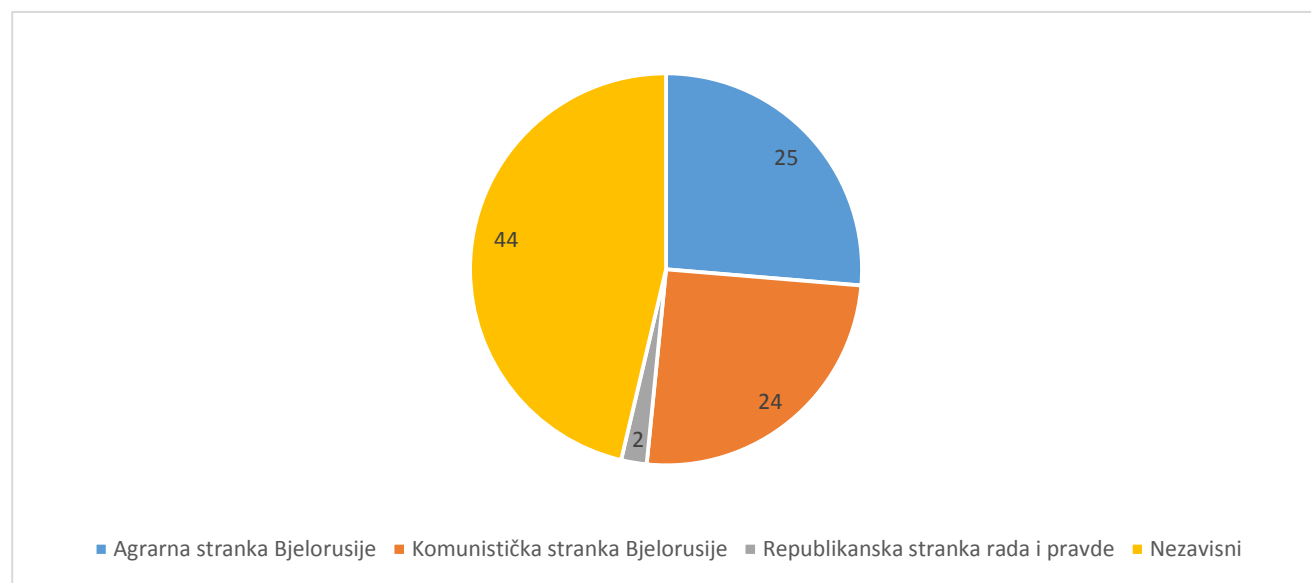
### **5.2. Parlamentarni izbori 1995.**

Parlamentarni izbori, prvi za vrijeme Lukašenkove vladavine, poprimili su neobičan tijek. Izborno zakonodavstvo bilo je strukturirano na način da ukoliko izlaznost birača ne bude onolika koliko je propisano izbornim zakonom (50% u svakoj izbornoj jedinici), tada se sva mjesta u parlamentu ne mogu popuniti u prvom krugu izbora. Beichelt (2004) prikazuje izbornu situaciju na sljedeći način: s obzirom na to da je zakonom bilo propisano da ukoliko izborna izlaznost nije onakva kako je propisano izbornim zakonom, tada se sva mjesta u parlamentu ne mogu popuniti već se naknadno moraju održavati izborni krugovi kako bi se nepopunjena mjesta u prvom (ili sljedećem) krugu u parlamentu popunila. Tako je u prvom krugu izabrano samo 140 zastupnika od 260 mogućih parlamentarnih mjesta. Drugi krug je održan u studenom iste godine kada je u parlament izabrano samo 20 zastupnika,

dok je mjesec dana kasnije popunjeno još 59 mjesta. Također, više od 61 mjesta na tim je izborima ostalo nepopunjeno (White i Korosteleva – Polgase, 2004:156), no, Lukašenku je bila važnija samo jedna stvar – referendum koji se održavao u isto vrijeme kada i parlamentarni izbori. Naime, za potvrdu referenduma potrebno je bilo skupiti većinu lojalnu predsjedniku koji je, između ostalog, referendumom 1995. želio ojačati vlast predsjednika na štetu parlamenta. Referendum je bio uspješan za Lukašenka, a sve su točke bile potvrđene legitimnošću naroda. Registriranih glasača bilo je 6 986 163 od kojih je 6 307 395 glasovalo što iznosi 90,3% birača od ukupnog broja birača koji su mogli glasovati. Čak je 79,4% birača potvrdno glasovalo za promjene koje je Lukašenko ponudio narodu (White i Korosteleva – Polgase, 2004:160) .

Na tim je izborima očekivano slavila Komunistička partija Bjelorusije koja je postala relativni pobjednik izbora, no s obzirom na postotak glasova nije mogla formirati jednostranačku vladu. Najveći postotak glasova, čak 48%, dobili su nezavisni zastupnici. Rezultati parlamentarnih izbora prikazani su u Slici 1.

*Slika 1: Rezultati parlamentarnih izbora 1995. godine (broj mandata)<sup>3</sup>*



<sup>33</sup> U parlamentu je na raspolaganju bilo 260 slobodnih mjesta. U četiri kruga izbora, ukupno je popunjeno 198 mjesta dok su prazna ostala 62 mjesta

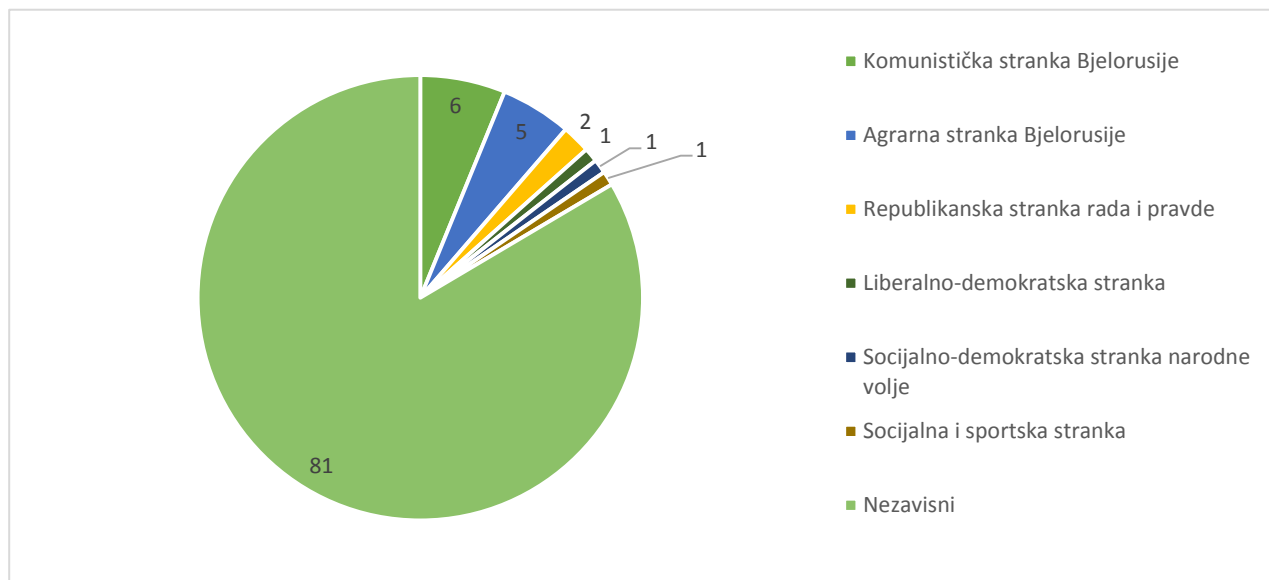
Podaci preuzeti iz: *Inter-Parliamentary Union, 2016*

Na tim su izborima, kao što vidimo iz grafičkog prikaza gore, kao relevantne stranke definirane samo četiri prvoplasirane stranke. Čak 12 stranaka dobilo je dva ili jedan mandat što potvrđuje nestabilnost i nerazvijenost stranačkog sustava u vrijeme početka Lukašenkove vladavine. Stabilnost političkih stranaka provjerit ćemo još preko četiri izborna ciklusa koja bi trebala ukazati na trend neodrživosti političkih stranaka u Bjelorusiji, odnosno na nestabilnost i nerazvijenost stranačkog sustava.

### 5.3. Parlamentarni izbori 2000.

Izbori 2000. održani su prema istom principu kao i izbori 1995. Na izborima se natjecalo više od 500 kandidata od kojih je većina podržavala vladavinu Lukašenka. Prema podacima bjeloruskog izbornog povjerenstva (Inter-Parliamentary Union, 2016) odaziv birača bio je oko 60%. No, ono što je zanimljivo jesu sami rezultati koji su prikazani u Slici 2. Naime, broj nezavisnih zastupnika u omjeru prema zastupnika koji su dolazili iz političkih stranaka povećao se u odnosu na prijašnje izbore.

Slika 2: Rezultati parlamentarnih izbora 2000. (broj mandata)



Podaci preuzeti iz: *Inter-parliamentary Union, 2016*

Tako je broj nezavisnih zastupnika iznosi 81 (86% svih parlamentarnih mjesta) dok su sve stranke,

ukupno gledajući, osvojile 16 mandata. Također, izbori su održani u dva kruga s obzirom, da u svakoj izbornoj jedinici propisani odaziv od 50% birača nije bio ispunjen. Tako su izbori bili održani u 13 izbornih okruga zbog neispunjavanja zahtjeva da se izbori proglašavaju važećima. Također, većinu u parlamentu činili su zastupnici koji su podržavali politiku Lukašenka (Inter-Parliamentary Union, 2016) što je njemu omogućilo da provodi zakone kako bi učvrstio vlast.

Hipoteza o nerazvijenom stranačkom sustavu i ovim bi izborima mogla biti potvrđena. Gledajući konzistentnost političkih stranaka u smislu njihove sposobnosti za mobilizacijom biračkog tijela i njihova ponovnog ulaska u parlament pokazala se iluzijom. Problem neukorijenjenosti stranaka u društvu vidljivo je utjecao na njihov izborni rezultat. S druge strane, neregularnost prebrojavanja glasova također je imala utjecaj na izborni rezultat. Prema službenom izvješću OSCE-a (2001), pravna mogućnost prijevremenog glasovanja postavila je okvir izborne manipulacije. Na kraju više uzastopnih dana prijevremenog glasovanja, prema izvješću, nije postojao protokol prebrojavanja glasova već su se kutije s izbornim listićima skladištile u posebne prostorije preko noći što je omogućilo izbornu manipulaciju na štetu opozicije.

Pojedine stranke koje su bila aktivni sudionici u parlamentu nakon 1995. nestale su u izborima 2000. dok su se neke nove pojavile, ali bez značajnog izbornog rezultata. Dvije su stranke u maloj mjeri percipirane kao stabilne s time, da su u dva uzastopna izborna ciklusa osvojile mandate (Komunistička stranka te Agrarna stranka). Međutim, broj mandata koje su navedene stranke osvojile nije bio nimalo značajan s obzirom da je zakonodavni proces kontroliran od strane nezavisnih parlamentarnih zastupnika od kojih je većina zastupala interese Lukašenka.

Nekompetitivnost i neregularnost izbora nisu osjetile samo političke stranke u Bjelorusiji, već i međunarodna zajednica. Političke stranke i nezavisni kandidati koji nisu bili zagovaratelji politike Lukašenka bojkotirali su drugi krug izbora. Oni koji su javno govorili protiv režima bili su uhapšeni (White, Korosteleva, Löwenhart, 2005). Posljedično, međunarodna zajednica okarakterizirala je izbore neregularnima (OSCE, 2000). Prema izvješću, na izborima 2000. nisu se poštovala osnovna načela izbornog natjecanja kao što su sloboda djelovanja opozicije, struktura izbornih i administrativnih tijela koja ne bi smjela biti pod utjecajem političkih struktura te pristrani mediji koji su u potpunosti kontrolirali medijski prostor u korist pro-režimskih kandidata, odnosno cenzura nezavisnih medijskih struktura. Stranke su u takvom slučaju bile u nemogućnosti efektivno djelovati kao prava opozicija

Lukašenkovim pristašama.

#### **5.4. Parlamentarni izbori 2004.**

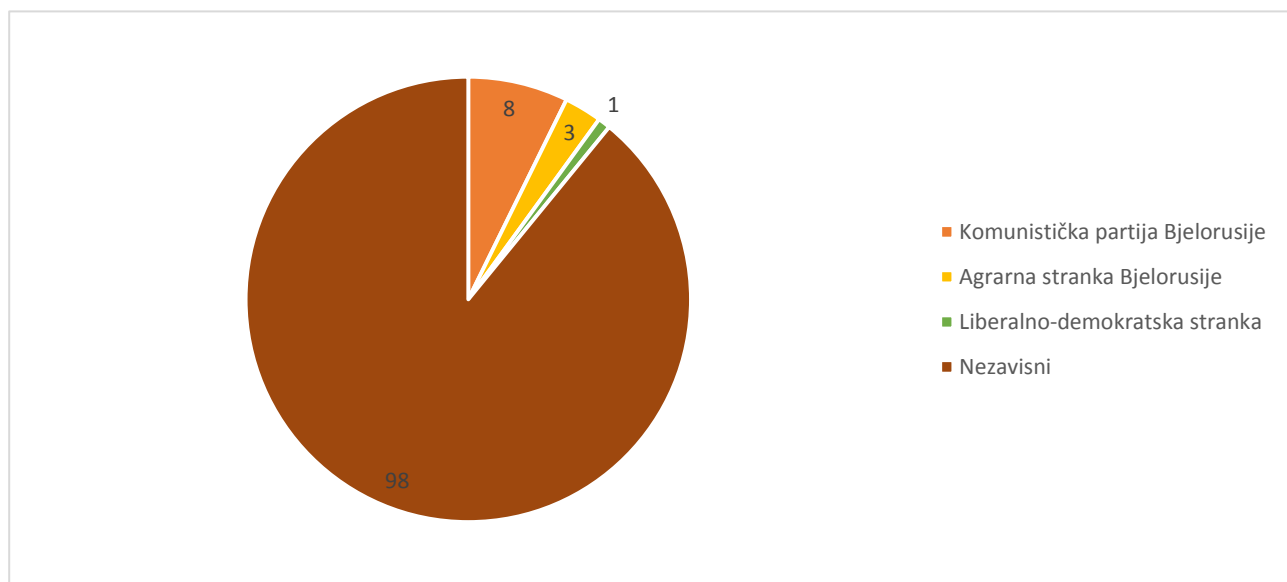
Parlamentarne izbore 2004. godine valja promatrati kroz prizmu Lukašenkova snalaženja da osigura promjenu ustava kojim je precizno definirano da predsjednik može obnašati dužnost najviše dva mandata (Art. 81). Kako je 2001. godine ponovno izabran za predsjednika Bjelorusije postalo je jasno, da ukoliko ne promijeni ustavnu odredbu, njegova politička karijera najmoćnijeg pojedinca u politici bitno slabi. Lukašenko je, imajući u vidu okolnosti, sazvaio referendum koji se trebao održati istovremeno kad i parlamentarni izbori. Referendumsko pitanje postavljeno je na sljedeći način:

*Dozvoljavate li da se prvi predsjednik Bjelorusije A.G. Lukašenko natječe na izborima kao kandidat za mjesto predsjednika Republike, te da li prihvaćate prvi dio članka 81. Ustava Bjelorusije u sljedećoj formulaciji: Predsjednik se bira na pet godina izravno od strane građana Republike Bjelorusije na temelju općeg, slobodnog, jednakog i izravnog biračkog prava na temelju tajnog glasovanja? (White and Korosteleva-Polglase, 2006:156)*

Takva je formulacija izravno manipulirala biračkim tijelom te je usvajanjem referenduskog prijedloga ukinuta odredba prema kojoj predsjednik može obnašati dva mandata čime je Lukašenku omogućeno potencijalno pravo na doživotni izbor na poziciju predsjednika Republike.

Opozicija na čelu s Nikolajom Statkevičem te Anatolijem Lebedkom osudila je akcije Lukašenka, dok su Bjeloruska narodna fronta te Kršćansko-konzervativna stranka odlučile bojkotirati izbore (White i Korosteleva, 2006). Očekivano, referendum je legitimiran voljom naroda, a rezultati izbora polučili su rezultate u skladu s voljom i očekivanjem Lukašenka (Slika 3).

Slika 3: Rezultati parlamentarnih izbora 2004. (broj mandata)



Podaci preuzeti iz: *Inter-Parliamentary Union, 2016*

Očekivane rezultate objavila je Središnja izborna komisija u čijem se izvještaju navodi da je izlaznost bila 90.3%, dok je pozitivno za prijedlog glasovalo 79.4% registriranih glasača a protiv 11%. Međutim, kako navode White i Korosteleva (2006) ankete provedene od inozemnih promatrača navode da su rezultati krivotvoreni te da je prema njihovim istraživanjima pozitivno na referendumsko pitanje glasovalo manje od 50% glasača.

Izborni rezultati, s druge strane, potvrdili su već tad ustaljeni trend u bjeloruskom političkom sustavu. Broj nezavisnih zastupnika povećao se u odnosu na prijašnje izbore dok su političke stranke sveukupno imale samo 12 predstavnika u parlamentu. Velika većina zastupnika je, kao i u prethodnim sazivima, podržavala Lukašenkov režim (White i Korosteleva, 2006:157).

### 5.5. Parlamentarni izbori 2008. i 2012.

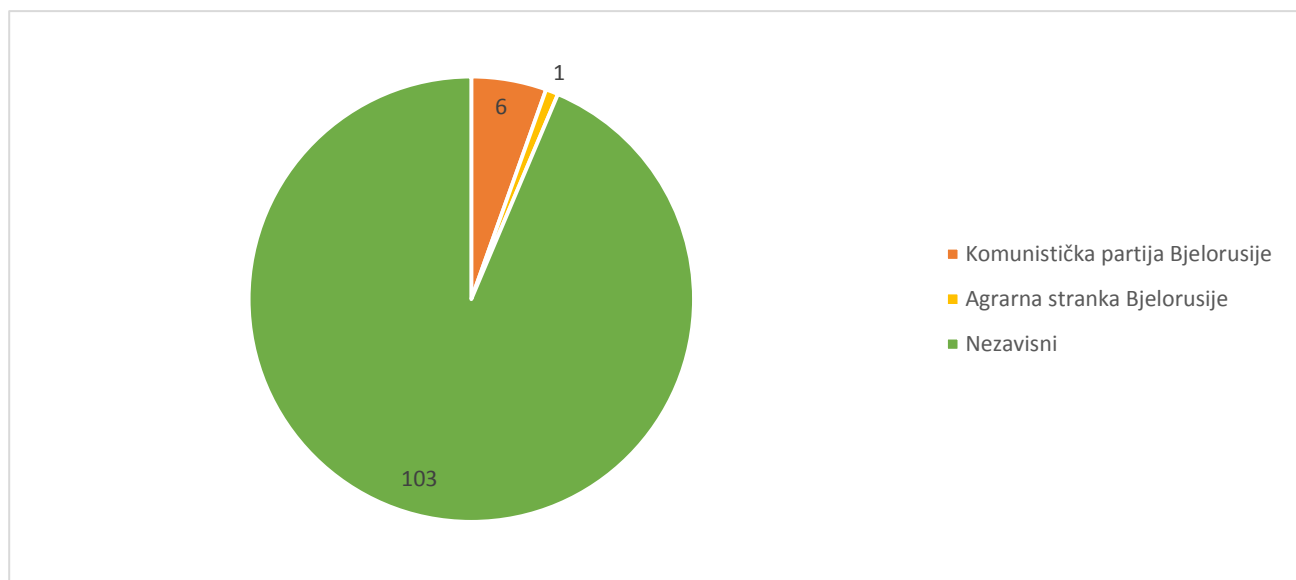
Izborima 2008. godine prethodili su predsjednički izbori 2006. na kojima je opet pobijedio Lukašenko. Korosteleva (2009:325) navodi nekoliko čimbenika koji su se od njegova uspona do tih izbora

promijenili:

- 1) Lukašenkova izborna podrška se udvostručila: od 44.8% 1994. godine do 83% 2006.
- 2) Odaziv se povećao: od 69.9% u 1994. do 92.9% u 2006.
- 3) Broj izbornih promatrača se također povećao s 20 000 na 30 000
- 4) Broj predsjedničkih kandidata prati isti trend: 2001. natjecao se jedan protu-kandidat dok 2006. dvojica
- 5) Podrška opozicijskim kandidatima se dvostruko umanjila: 2001. ona je iznosila 15.6% dok je 2006. iznosila 8.3%

Jačanje Lukašenkove pozicije podrazumijevalo je i nepromijenjenu sliku u sastavu parlamenta. Tako se na izborima 2008. godine natjecalo 263 kandidata te 8 političkih stranaka. Kao i u prijašnja dva saziva, biralo se zastupnike za 110 mjesta. Opozicija je kao i u prijašnjim izbornim kampanjama dobivala manje medijskog prostora, nezavisni su izvori informiranja bili cenzurirani ili zabranjeni, dok su se najviše medijski eksponirali kandidati i političke stranke koje su podržavale pro-režimsku politiku (Inter-Parliamentary Union, 2016). Rezultati izbora prikazani su u Slici 4.

Slika 4: Rezultati parlamentarnih izbora 2008. (broj mandata)



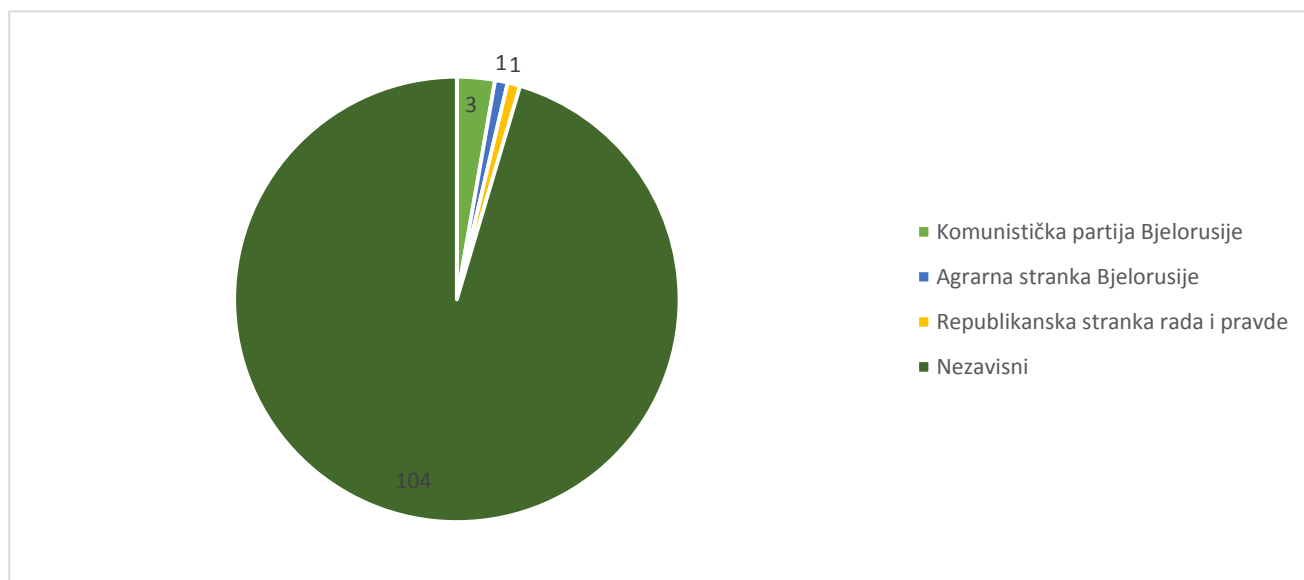


Rezultati izbora sugeriraju dvije stvari – povećanje broja nezavisnih zastupnika te trend smanjenja broja političkih stranaka zastupljenih u parlamentu. U odnosu na prijašnje izbore broj nezavisnih zastupnika porastao je za pet, dok se broj s tri stranke smanjio na dvije, Komunističku partiju te Agrarnu stranku, koje su od prvog saziva dobivale jedan ili više mandata u parlamentu. Prema tome, moguće je tvrditi da su navedene dvije stranke jedine stranke s kojima se dio biračkog tijela može identificirati kroz dulji period, te samim time da su stranke postale društveno ukorijenjene barem kod malog dijela birača.

Iz perspektive međunarodne zajednice i ovi su izbori okarakterizirani kao nedemokratski. Slično, prema već navedenim načelima, OESC (OESC,2008) objavio je izvješće u kojem se tvrdi da su kršena osnovna demokratska prava pri izbornom natjecanju. S druge strane, OSCE isto tako u svom izvješću po prvi puta iznosi stajalište prema kojem su izbori bili nešto "demokracijski" nego prijašnji (Inter-Parliamentary Union, 2016).

Izbori 2012. mogli su imati određeni značaj s obzirom na početni prijedlog s kojim je opozicija trebala u izbore krenuti na zajedničkoj platformi (Meilán, 2014). No do toga nije došlo te su stranke i kandidati u kampanje krenuli zasebno. Nemogućnost potencijalne suradnje kako bi se barem minimalno neutralizirala moć Lukašenka u parlamentu omogućila mu je da i dalje ima gotovo sve zastupnike na raspolaganju pri legitimiranju političkih odluka, odnosno kako nema potencijalnu opoziciju koja bi mogla utjecati na potencijalno ugrožavanje njegove pozicije u političkom životu Bjelorusije. Rezultati, kao i u svim izbornim ciklusima prije, ostaju nepromijenjeni u korist režima (Slika 5).

Slika 5: Rezultati parlamentarnih izbora 2012. (broj mandata)



Podaci preuzeti iz: *Inter-parliamentary Union, 2016*

## 6. Predmet analize: Stranački sustav u Bjelorusiji

U ovom će se poglavlju pokušati potvrditi hipoteza da sam stranački sustav u Bjelorusiji ne postoji, odnosno da se razvija protustranački sustav. Da bi hipoteza bila potvrđena potrebno je u analizu uključiti varijable pomoću kojih bi se tvrdnja mogla dokazati. Sukladno tome, analizirati će se četiri varijable od kojih će svaka biti zasebno objašnjena.

### 6.1. Izborna participacija građana (Izlaznost birača na izbore)

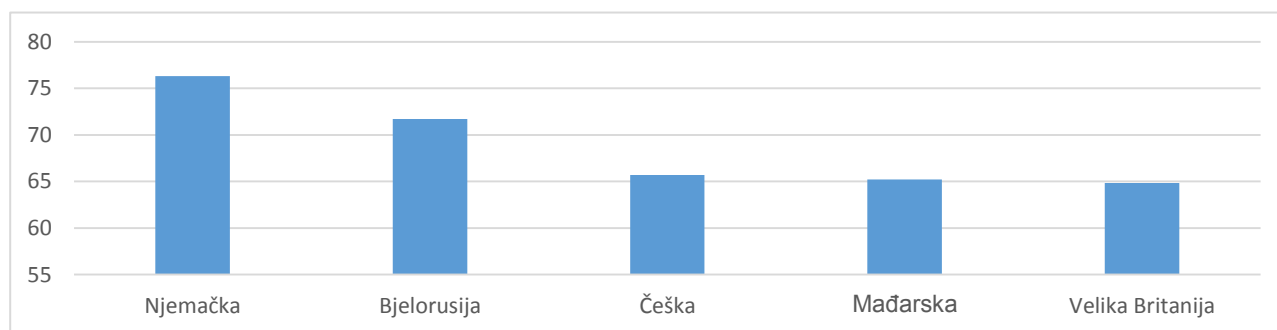
Izborna participacija jedna je od komponenti pomoću kojih se može analizirati stranački sustav (Kwak i Janda, 2010). Izlaznost birača tako može utjecati na stabilnost i institucionalizaciju stranačkog sustava. Ako je on dovoljno visok, čime se legitimiraju izborni rezultati, te ako postoji konzistentnost rezultata, odnosno svjesnost birača o važnosti izlaska na glasovanje, tada proces glasovanja može biti jedna od pozitivnih komponenti koja učvršćuje izborne i demokratske prakse, a samim time i strukturu stranačkog sustava.

U zapadnim je demokracijama izlaznost birača visoka te iznosi prosječno 82.6% (IDEA, 2016). U post-

komunističkim državama nazire se negativan trend s obzirom da izlaznost birača na izbore opada<sup>4</sup>. Kostadinova (2003) navodi da za razliku od vremena komunističke vladavine, birači imaju problema s percepcijom da je njihov glas važan te se samim time odlučuju na izbornu apstinenciju. Takav trend postaje problematičan imajući u vidu da se birači otuđuju od stranaka koje gube redovitu izbornu podršku te se gube u političkom spektru, dok se na sceni, istovremeno, pojavljuju nove političke opcije što dovodi do nestabilnosti i nemogućnosti institucionalizacije stranačkog sustava.

Bjelorusija, međutim, pokazuje drugačiji trend od ostalih post-komunističkih država<sup>5</sup>. Razina izlaznosti birača visoka u Bjelorusiji je visoka te je, komparativno gledano, u razini s ostalim zapadnoeuropskim demokratskim državama koje imaju institucionalizirani stranački sustav (v. Sliku 6). Takva bi pretpostavka trebala biti pozitivan pomak prema institucionalizaciji sustava što se, u ovom slučaju, ne događa.

*Slika 6: Izlaznost birača u posljednjih pet izbornih ciklusa*



*Podaci preuzeti iz: IDEA, 2016*

Kostadinova (2003) također nudi i jedno od objašnjenja zašto u postkomunističkim državama postoje i slučajevi u kojima je razina izborne participacije gotovo jednako visoka kao i u stabilnim demokracijama s institucionaliziranim stranačkim sustavima. Ona navodi da broj opcija koje se natječu

---

<sup>4</sup> Izlaznost birača na izbore prosječno je manja nego u Zapadnim demokracijama te iznosi 71,9% (IDEA, 2016)

<sup>5</sup> Primjerice, u posljednjih pet izbornih ciklusa izlaznost na parlamentarne izbore u Poljskoj je 50,1 %, Litvi 52,7%, Makedoniji 54,1% dok je u Rusiji malo iznad 58% (IDEA, 2016)

na izborima može potencijalno utjecati na biračko tijelo u pozitivnom smislu – da potakne birače da izađu na izbore. Takva bi se hipoteza mogla pokazati točnom u bjeloruskom slučaju uzimajući u obzir da je prilikom svakih izbora evidentirano natjecanje nekoliko stotina političkih aktera, što nezavisnih kandidata što političkih stranaka (Inter-Parliamentary Union, 2016).

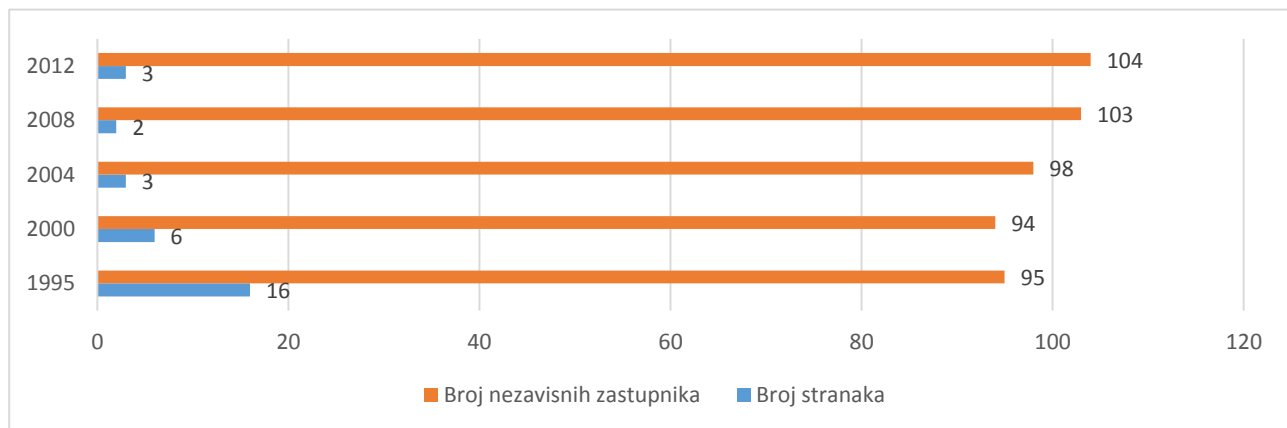
No, s druge strane, ovu hipotezu dovodi u pitanje stvarna volja glasovanja biračkog tijela za političke stranke pomoću kojih se kanaliziraju interesi društva. Broj stranaka koje ulaze u parlament je izrazito nizak te onemogućuje institucionalizaciju stranačkog sustava, a u konačnici dovodi i u pitanje njegovo postojanje.

## **6.2. Broj stranaka u parlamentu (Stranke koje u parlamentu imaju barem jedno mjesto), te efektivni broj stranaka**

Kako je već spomenuto, sam stranački sustav može se jednostavno definirati kao broj političkih stranaka koje su u međusobnoj interakciji unutar određenog političkog sustava. Jones (2014) tvrdi da sama definicija odražava numeričko stanje samog sustava te se kao takav može klasificirati kao jedan od tipova stranačkih sustava s obzirom na zastupljenost stranaka u njemu. Znanstvenici u većini slučajeva zanemaruju sam broj stranaka zastupljenih u parlamentu, već se bave izračunom efektivnog broja stranaka.

Broj političkih stranaka, stoga, može biti jedan od indikatora za tip stranačkog sustava koji određena država razvije. Primjerice, Velika Britanija institucionalizirala je dvostranački, dok je s druge strane Njemačka (Kasapović, 2014) institucionalizirala višestranački sustav. Gledajući visoku izbornu participaciju i broj aktera koji sudjeluju u izborima, može se argumentirati da je za očekivati da je Bjelorusija razvila određeni tip sustava. Međutim, brojke govore suprotno tome (v. Sliku 7).

Slika 7: Broj političkih stranaka i nezavisnih zastupnika u bjeloruskom parlamentu kroz pet izbornih ciklusa



Podaci preuzeti iz: *Inter-Parliamentary Union, 2016*

Iz Slike 7 se može vidjeti naglo opadanje broja političkih stranaka, dok se istovremeno može vidjeti nagli porast broja nezavisnih zastupnika u bjeloruskom parlamentu. Problem s političkim strankama, što će biti objašnjeno kasnije, je što one nisu ukorijenjene u društvu (v. poglavlje o ukorijenjenosti političkih stranaka u Bjelorusiji) te se samim time birači ne identificiraju s njima. Također, problem je što stare stranke nestaju, a pojavljuju se nove u svakom izbornom ciklusu. Sam stranački sustav, već u početku, ima problem sa strankama koje ne mogu doseći političku moć i utjecaj kroz političke strukture jer ih birači ignoriraju na izborima. Ako su stranke sastavni dio stranačkog sustava, a one u samom parlamentu ne sudjeluju, tada sam stranački sustav ima problem koji je teško rješiv.

S druge strane, broj nezavisnih zastupnika, koji rapidno raste iz ciklusa u ciklus, dosad nije objašnjen u znanstvenoj literaturi. Možemo argumentirati, na temelju promatranja biračkih preferencija, da birači nisu zadovoljni programom političkih stranaka te su više fokusirani na personalno glasovanje za zastupnike koji ne pripadaju tim strankama s obzirom da vjeruju da oni mogu na bolji način predstaviti njihove interese u parlamentu. No, jedna od karakteristika protustranačkog sustava prema Sanchezu (2009) jest glasovanje za pojedinačne zastupnike (*personalizam*) naspram političkih stranaka. On to opravdava na način da u takvim sustavima personalno glasovanje postaje trend, dok se s druge strane zanemaruje ideološko-programaska veza birača i stranaka, odnosno tradicionalne vrijednosti koje stranke predstavljaju za birače (Sanchez, 2009:502).

Druga mogućnost, efektivni broj stranaka, je najpoznatija i najčešće korištena mjera za definiciju stranačkog sustava (Taagepera, 1997:145). Da bi se sam broj izračunao, potrebno je analizirati postotak glasova ili mjesta u parlamentu svih stranaka. Problem na koji znanstvenici nailaze pri izračunavanju broja glasova jest problem malih stranaka s malim brojem glasova. U Bjelorusiji taj je problem bitno izražen. Kako stranke dobivaju izrazito nizak broj glasova, efektivni broj stranaka se teško može izračunati, jednako kao i postotak volatilnosti. No, Grzymala-Busse (2007) izračunala je efektivni broj stranaka za Bjelorusiju, te se on uvelike ne razlikuje od broja stranaka koje ulaze u parlament (v. Tablicu 2).

*Tablica 2: Efektivni broj stranaka u pojedinim post-komunističkim zemljama u periodu od 1990. – 2004.*

<i>Država</i>	<i>Efektivni broj stranaka</i>
<i>Bjelorusija</i>	2.8
<i>Estonija</i>	4.8
<i>Latvija</i>	4.2
<i>Litva</i>	3.6
<i>Poljska</i>	4.9
<i>Slovačka</i>	5.2
<i>Slovenija</i>	6.2

*Izvor: Grzymala-Busse (2007:96)*

Iz tablice možemo zaključiti da efektivni broj stranaka, koji prema Grzymala-Busse (2007) formira jedan od razloga za institucionalizaciju stranačkog sustava, a samim time i poticaj demokraciji, nije dovoljno visok da bi se navedena dva elementa zadovoljila. Efektivni broj stranaka, komparativno gledano, viši je u većini postkomunističkih država što je rezultiralo institucionalizacijom stranačkog

sustava. Štoviše, promatrajući prirodu političkog sustava koji se razvio u ostalim navedenim državama, možemo zaključiti da je Bjelorusija jedina postkomunistička država od spomenutih koja se još smatra autoritarnim sustavom. Analogno, možemo zaključiti da efektivni broj stranaka ima dvostruki učinak – što je on veći to su veće šanse da dođe do institucionalizacije stranačkog sustava i razvoja demokracije.

### 6.3. Ukorijenjenost političkih stranaka u društvu (identifikacija birača s političkim strankama)

Sanchez (2009) tvrdi da u protustranačkim sustavima građani imaju tendenciju zaobilaziti političke stranke te svoj glas, kao što je spomenuto, povjeravati nestranačkom kandidatu. U takvim sustavima ne postoji primjereno kanaliziranje interesa građana preko političkih stranaka među političke elite, te takvi sustavi pate od nedostatka reprezentativnosti građana ali i deficita u rješavanju društvenih problema.

Mainwaring (1998) pokazuje koliko su političke stranke važne za institucionalizaciju stranačkog sustava. Također, tvrdi da u postkomunističkim državama postoje slabije institucionalizirani stranački sustavi što je rezultat nerazvijenosti političkih stranaka, ali i samih birača koji imaju problem s identificiranjem jer stranke često nestaju, ali se i pojavljuju na političkom spektru. Istovjetno tome, Mainwaring daje vlastito viđenje stabilnih i nestabilnih stranačkih sustava s naglaskom na same stranke.

Tablica 3: Karakteristike idealnih tipova jako i slabo institucionaliziranih stranačkih sustava

	<b>Jako institucionalizirani stranački sustav</b>	<b>Slabo institucionalizirani stranački sustav</b>
<b>Stabilnost obrazaca unutar-stranačke kompeticije</b>	Visoka stabilnost. Glavne stranke ostaju na političkoj sceni desetljećima. Volatilnost je niska.	Prisutna viša razina volatilnosti. Pojedine stranke prolaze kroz velike izborne poraze, dok druge iznenadno uživaju visoku izbornu potporu.
<b>Ukorijenjenost stranke u društvu</b>	Stranke su duboko ukorijenjene u društvu. Većina građana	Stranke su slabo ukorijenjene u društvu. Samo manjina građana

	glasuje za određenu stranku kroz dulji period te glasuje zbog same stranke.	redovito glasa za istu stranku. Umjesto toga, birači svoje preferencije temelje na pojedinačnim kandidatima.
<b>Legitimacija stranke i izbori</b>	Stranke i izbori odražavaju čvrstu legitimnost. Stranke se smatra ključnim i poželjnim demokratskim institucijama	Pojedinci i skupine dovode u pitanje legitimnost stranaka i izbora. Značajna manjina građana vjeruje da stranke nisu ni poželjne ni potrebne.
<b>Stranačka organizacija</b>	Stranački su procesi institucionalizirani. Pojedinci u stranci, iako izuzetno bitni, ne zasjenjuju stranku.	Stranke su kreacija pojedinih političara. Unutarstranački procesi nisu institucionalizirani.

Izvor: Mainwaring (1998:69)

Eke i Kuzio (2000) u tom smislu tvrde da je Bjelorusija sultanistički režim u kojem je politika prakticirana kroz domenu koju oblikuje "sultan", odnosno Lukašenko. Prema tome, oni navode sedam glavnih karakteristika takvog tipa režima među kojima je potrebno izdvojiti dva koji se izravno nadovezuju na razvoj i kompeticiju političkih stranaka:

- 1) Politika je u generičkoj domeni ekstremnog patrimonijalizma gdje je država u tijesnoj vezi s državnim vođom. Politička je zajednica, stoga, osobna domena jedne osobe u kojoj su političke elite odabrane od njega samog. Te elite, centri državne moći, uključuju obitelj, prijatelje te poslovne suradnike koju surađuju sa samim vlastodršcem. Eke i Kuzio tako navode da je bjeloruska politika prožeta tim trendovima od 1998. pa do danas.
- 2) Sigurnosne snage u političkom sustavu formirane su na način da ga održavaju na životu. Društvo je imobilizirano te većinom motivirano da se ne uključuje u rad političkih stranaka. Eke i Kuzio navode da je u Bjelorusiji bilo pokušaja da se stanovništvo potakne za sudjelovanje u strankama, pokušaj je uvelike neuspjao s obzirom da se mobilizacija fokusirala na osobnu i



ekonomsku korupciju između birača i političkih subjekata, umjesto dobro formiranog političkog stava.

Marples (2004) također navodi da je za institucionalizaciju potrebno dopustiti strankama da slobodno formiraju svoje stavove i politiku. Prema tome, jedan od ključnih elemenata institucionalizacije stranačkog sustava jest djelovanje opozicijskih stranaka. Opozicija se u Bjelorusiji suočava s velikim problemima kad se govori o aktivnom političkom djelovanju. Stranački lideri opozicije se redovito nalaze pod prismotrom režimskih snaga te se djelovanje kontradiktorno Lukašenku redovito sankcionira. Tako se u pitanje dovodi i sama egzistencija političkih stranaka. U tom se svjetlu može promatrati pojavljivanje političkih stranaka i njihovo nestajanje u dva uzastopna izborna ciklusa. Primjerice, samo dvije stranke zastupljene su u parlamentu od samih početaka nezavisne Bjelorusije – Komunistička partija Bjelorusije te Agrarna stranka Bjelorusije. Ostale stranke suočavaju se s velikim varijacijama u izbornim rezultatima. To se može prepisati neukorijenjenosti tih istih subjekata u društvu. Birači sukladno tome ne poistovjećuju svoje stavove sa stavovima stranaka te se one vrlo brzo gube s političke karte. Primjer identifikacije stavova birača s političkim strankama prikazan je u Tablici 4.

*Tablica 4: "Koja politička stranka najbliže odražava vaše stavove?" Rujan 2003. (Postotak)*

Stranka žena	7.5
Komunistička stranka Bjelorusije	5.2
Liberalno-demokratska stranka	4.9
Ujedinjena građanska stranka	4.2
Socijalno-demokratski sabor	3.3
Stranka zelenih	2.7
Narodna fronta Bjelorusije	2.5
Stranka rada	2.1

Konzervativna kršćanska stranka	1.6
Socijalno-demokratska stranka	1.6
Nijedna od navedenih	64.2
Ukupno	100.0

*Izvor: Nezavisni institut socio-ekonomskih i političkih studija, 2016*

Iz Tablice 4 može se iščitati da političke stranke u Bjelorusiji uživaju izrazito slabu potporu građana. Ukoliko bismo analizirali analogiju između dobro i slabo institucionaliziranih stranačkih sustava prema klasifikaciji Mainwaringa (1998) tada možemo zaključiti da su sve kategorije slabog stranačkog sustava zadovoljene. Prvo, građani se ne poistovjećuju s programima političkih stranaka te radije glasuju za nezavisne zastupnike. Drugo, slabom podrškom političkih stranaka i favoriziranjem nezavisnih zastupnika, birači u Bjelorusiji političke stranke ne smatraju suviše relevantnim akterima u političkom životu.

No, u Bjelorusiji postoje stranke za koje se može tvrditi da su se ukorijenile u društvu. Prvenstveno *Komunistička partija Bjelorusije*. Ta je stranka zastupljena u parlamentu od prvih nezavisnih bjeloruskih izbora te konstantno, gledajući odnos te i ostalih stranaka, ima najviše zastupnika u parlamentu što je ipak nedovoljno da bitno utječe na kreiranje i donošenje ključnih odluka i zakona koji se donose u parlamentu. Grzymala-Busse (2007:103) navodi nekoliko razloga zbog čega stranke s komunističkom poviješću još uvijek imaju mogućnost egzistiranja u postkomunističkim političkim sustavima. Prvo, takve su stranke jasna opcija gledajući podjelu režima između komunističkih stranaka i onih koje su imale antikomunistički predznak. Drugo, takve stranke mogu formirati alternativnu vladu te nisu isključene iz upravljanja. Njihova sposobnost, koja im je omogućila da se transformiraju poslije kolapsa komunizma, čini ih sposobnima da kritiziraju one koji su na vlasti. Treće, njihova konstantna kritika vladajućih omogućuje im obranu vlastite egzistencije.

Takav bi argument mogao biti i ključni eksplanatorni faktor u bjeloruskom slučaju. Dio birača prepoznaje stranku kao jedinu realnu i potencijalnu alternativu Lukašenkovim pro-režimskim zastupnicima. Također, to je stranka koja se formirala na povijesnim temeljima te je na političkoj sceni

aktivna dugi niz godina, uključujući i razdoblje prije Lukašenkove vladavine.

#### 6.4. Izborna volatilitnost u Bjelorusiji

Visoka volatilitnost svojstvena je postkomunističkim zemljama. Epperly (2011) definira volatilitnost kao razliku u zbroju postotka glasova ili mjesta u parlamentu određene političke stranke u dva uzastopna izborna ciklusa. S druge strane, Kasapović (2003:366) tvrdi da fluktuacija birača pokazuje promjene u stranačkim preferencijama u biračkom tijelu. Kao takva, volatilitnost utječe na stabilnost stranačkog sustava.

Prema Kasapović (2003) postoje dvije vrste volatilitnosti – *net volatility* te *gross* ili *overall volatility*. Prva definicija podrazumijeva gubitke i dobitke stranaka u dva uzastopna izborna ciklusa određenih političkih stranaka te pokazuje površinsku stabilnost odnosa između birača i političkih stranaka. Drugi tip volatilitnosti pokazuje potencijalno naginjanje birača da glasuju za različite stranke u različitim izborima i smatra se pokazateljem dublje strukturne stabilnosti odnosa između birača i stranaka (Kasapović, 2003:366). Stranački sustavi u kojima je fluktuacija birača niska ili srednja djeluju pozitivno na konsolidaciju stranačkog sustava, dok s druge strane, visoka razina volatilitnosti ukazuje da stranački sustav nije stabilan (Merkel, 2011:106).

Kako je razina volatilitnosti u postkomunističkim državama relativno visoka, većina se tih država još uvijek bori s konsolidacijom demokracije. Razina volatilitnosti u pojedinim postkomunističkim državama prikazana je u Tablici 5.

Tablica 5: Povezanost stupnja volatilitnosti i indeksa transformacije BTI

Država	Ukupna volatilitnost (%) <sup>6</sup>	Indeks transformacije (BTI) <sup>7</sup>
--------	---------------------------------------	--

<sup>6</sup> Prosječna ukupna volatilitnost za razdoblje od 1989.-2009.

<sup>7</sup> Bertelsmannov indeks transformacije - Indeks pokazuje stupanj konsolidacije demokracije u pojedinim državama. Rezultat od 6-8 označava države u kojima postoji demokracija, međutim, one nisu u potpunosti konsolidirane. Da bi bile u potpunosti konsolidirane, prema BTI-u, države bi morale preći prag od 9,0.

Albanija	48	7,5
Armenija	56	6,0
Rusija	51	5,35
Srbija	41	7,75
Ukrajina	36	7,35

*Izvor: Volatilnost iz Powell and Tucker (2014); Indeks transformacije iz BTI, 2016*

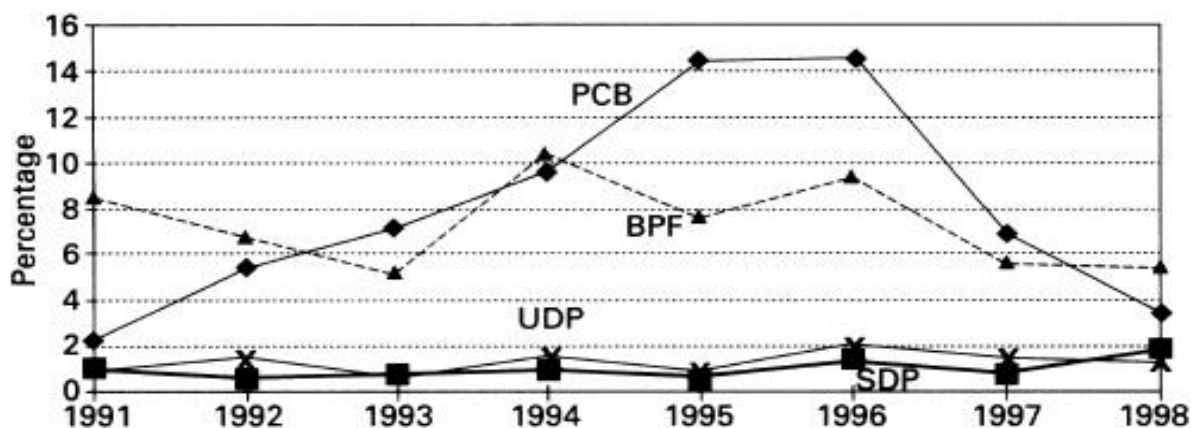
Iz Tablice 5 vidimo da je pretpostavka o samoj stabilnosti političkog uređenja potvrđena. Države s visokim stupnjem volatilnosti obično se ne klasificiraju kao konsolidirane demokracije. Takve se države redovito mogu smatrati jednim od oblika defektne demokracije, dakle sustavom u kojima jedan od parcijalnih režima ne ispunjava svoju zadaću ili izbornim autoritarnim sustavom kao što je Bjelorusija. U državama kao što je Bjelorusija, izbori se održavaju kao "fasada" demokracije no, u suštini oni uvelike sputavaju alternativne opcije da ozbiljnije ugroze one koji u tom trenutku drže vlast.

Na primjeru Bjelorusije možemo prikazati analizu izborne volatilnosti samo u periodu od 1991. pa do 1998. jer podaci za kasnije cikluse ne postoje. No, imajući u vidu nastavljeni trend političke aktivnosti i situacije u Bjelorusiji, moguće je pretpostaviti da se stanje u ovoj komponenti nije uvelike promijenilo.

Korosteleva (2000:345) tvrdi da je između 1991. i 1994. Bjelorusija svjedočila natjecanju 35 stranaka. Do 1998. taj se broj smanjio te je iznosio 28. Također, nakon 1999. godine, na političkoj sceni postojalo je 17 stranaka. Autorica navodi da je Bjelorusija iskusila ekstremnu stranačku proliferaciju kao i ostale postkomunističke države koje su okarakterizirane kao države s visokom stopom volatilnosti.

Bjelorusija, u tom segmentu, nije bila iznimka. Na Slici 8 prikazana je ukupna prosječna volatilnost za pojedine političke stranke u Bjelorusiji u periodu između 1991. i 1998.

Slika 8: Ukupna prosječna volatilnost za pojedine stranke u Bjelorusiji za razdoblje od 1991. do 1998.



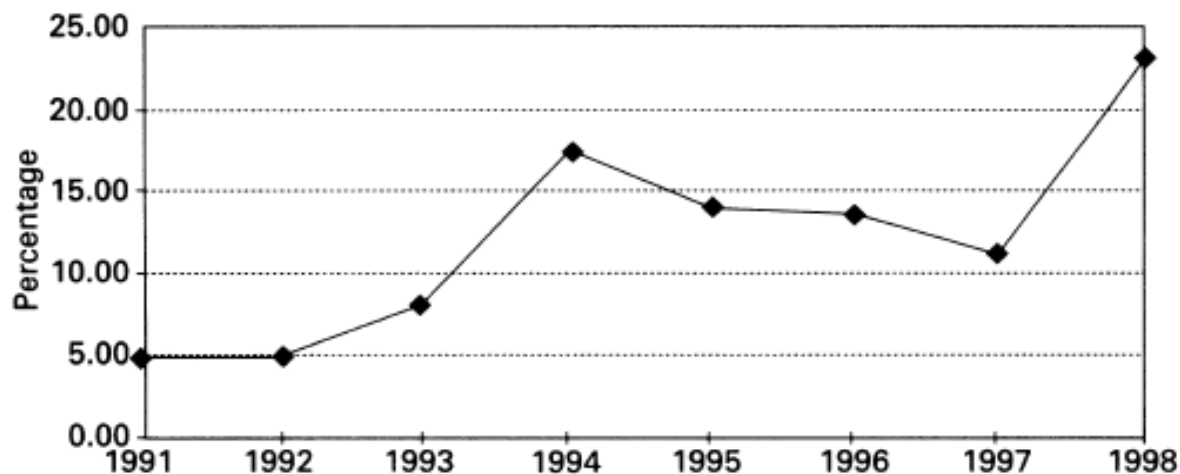
\* PCB – Komunistička partija Bjelorusije; UDP – Ujedinjena narodna stranka; BPF – Narodna fronta Bjelorusije; SDP – Socijalno-demokratska stranka

Izvor: Korosteleva (2000:347)

Iz Slike 8 možemo iščitati da volatilnost, gledajući političke stranke pojedinačno, nije bila visoka. Ona je viša nego za ostale stranke samo za Komunističku partiju. Korosteleva (2000) navodi da je evidentno da je u Bjelorusiji postojao obrazac stranačke polarizacije te se razina volatilnosti povezuje s tim trendom. Također, ona se javlja s obzirom na tendencije građanskog svrstavanja pri glasovanju za političke stranke. Taj je rascjep između onih pro-Lukašenko i anti-Lukašenko najvidljiviji upravo pri mjerenju volatilnosti birača jer se tim mjerenjem najjasnije može iščitati trend ponašanja birača, odnosno njihovo prihvaćanje jedne i odbacivanje druge stranačke i ideološke paradigme pri uzastopnim izbornim ciklusima.

Mjereći ukupnu volatilnost svih političkih stranaka u političkom spektru, rezultati su malo drugačiji. S godinama Lukašenkove vladavine dolazi i do povećanja prosječne stope volatilnosti, koja bi se mogla okarakterizirati kao visoka. Ukupna prosječna volatilnost svih stranaka prikazana je u Slici 9.

Slika 9: Ukupna prosječna volatilnost svih političkih stranaka u Bjelorusiji u vremenskom periodu od 1991. do 1998.

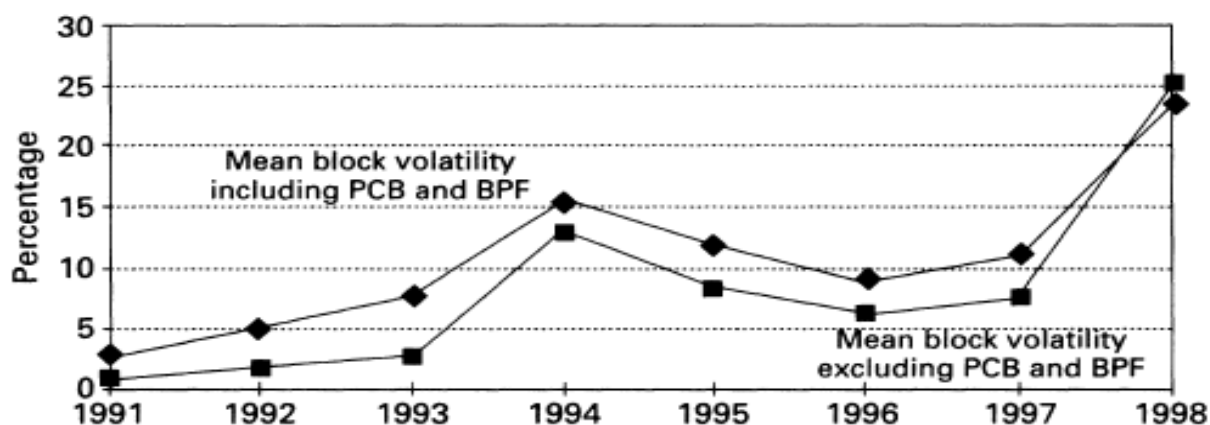


Izvor: Korasteleva (2000:349)

Povećanje volatilnosti u razdoblju nakon 1994. godine, te nakon 1998. objašnjeno je intenziviranjem sukoba između pristaša Lukašenka i opozicije. Promjena stupnja volatilnosti također se može objasniti kao nezadovoljstvo radom političkih stranaka za koje su birači glasovali u prijašnjem izbornom ciklusu komparirajući njihov glas na sljedećim izborima.

Prateći Sanchezovu (2009) teoriju, pri promatranju volatilnosti između glavnih političkih stranaka te onih stranaka koje se kao nove pojavljuju na političkom spektru, također možemo vidjeti sličan trend koji pokazuje ukupnu volatilnost u stranačkom sustavu (v. Sliku 10).

Slika 10: Unutarsustavska i izvansustavska volatilnost u Bjelorusiji između 1991. i 1998.



\* PCB i BPF se u ovom slučaju smatraju sistemskim strankama

Izvor: Korasteleva (2000:350)

Slika 11. pokazuje da su obje vrste volatilnosti – unutarsustavska te izvansustavska – izrazito visoke. Promatrajući Sanchezovu analogiju prema kojoj se protustranački sustav očituje u visokom stupnju volatilnosti, moglo bi se argumentirati da je stranački sustav bliži protustranačkom sustavu nego stranačkom sustavu u nastajanju.

U sljedećem poglavlju objedinit će se rezultati za sve četiri varijable i pokušati vidjeti koji se tip stranačkog sustava razvijao u Bjelorusiji.

## 7. Rezultati analize

U ovom poglavlju biti će prikazani rezultati sve četiri varijable koje su kao dijelovi stranačkog sustava bile analizirane u svrhu potvrđivanja hipoteze. Ukoliko rezultati sve četiri varijable mogu biti potvrđeni teorijom izloženom u ovom istraživanju, tada možemo tvrditi da se u Bjelorusiji razvio protustranački tip stranačkog sustava.

Prema teoriji Kwaka i Jande (2010), izlaznost birača može utjecati na razvoj i institucionalizaciju stranačkog sustava. Prosječna izlaznost birača u Bjelorusiji u pet analiziranih izbornih ciklusa iznosi oko 70%. Promatrajući ostale zemlje analizirane u ovom istraživanju, možemo vidjeti određenu kontradiktornost. Izuzev Njemačke, u kojoj je izlaznost birača izrazito visoka, druge zemlje imaju

izlaznost manju od Bjelorusije, ali i institucionalizirani stranački sustav. Primjerice, Velika Britanija broji izlaznost oko 50% te je institucionalizirala stabilni dvostranački sustav. Kako, gledajući na problem iz ove perspektive, Bjelorusija s visokom izlaznošću nema institucionalizirani stranački sustav? Odgovor je potrebno tražiti u autoritarnim praksama samog režima. U Tadžikistanu, prosječna izlaznost birača je 86%, Kirgistanu 74%, dok je u Kazahstanu 71% (Moon et al., 2006). U tim se režimima izlaznost birača koristi kao potvrda legitimnosti vladareve pozicije te su birači na određeni način prisiljeni izlaziti na birališta kako bi se u javnosti stvorila pozitivna slika o podršci samom državnom lideru. U bjeloruskom slučaju, kao što je spomenuto, postoji i potencijalno krivotvorenje rezultata upravo iz tih razloga – kako bi se stvorila slika podrške Lukašenku. Ukoliko je izlaznost birača onakva kakvom su je identificirale strane agencije (manja od 50%), tada bi se moglo govoriti da glasovanje birača ima utjecaj na formaciju i institucionalizaciju stranačkog sustava – ono je jedna od komponenti koja ne ide u prilog razvijanju stranačkih sustava, ali i samih stranaka. Da bi se same stranke mogle razvijati, kao osnovni elementi stranačkog sustava, tada bi povjerenje i podrška birača strankama trebala biti viša, odnosno, građani bi trebali više participirati u političkom životu. U skladu sa svim argumentima, dolazimo do zaključka da ova varijabla ne može sa sigurnošću potvrditi teoriju po kojoj visoka izlaznost pogoduje razvoju stranačkog sustava. U slučaju da kao relevantne podatke uzmemo one stranih agencija, tada ova varijabla potvrđuje i teoriju – niska izlaznost birača ne pogoduje stvaranju institucionaliziranog stranačkog sustava.

Druga varijabla, broj zastupljenih stranaka, te efektivni broj stranaka u parlamentu dokazuje nemogućnost razvijanja stranačkog sustava. Broj stranaka koje bi trebale kreirati politike i donositi odluke je izrazito mali. Promatrajući ostale postkomunističke zemlje, dolazimo do zaključka da je broj stranaka koji ulazi u parlament nedostatan za razvoj stranačkog sustava. Stranke koje i uđu u parlament igraju marginalnu ulogu s time da u najboljem slučaju zauzimaju 10% ukupnih mjesta. Ova varijabla potvrđuje teoriju prema kojoj bi stranački sustav, ukoliko teži institucionalizaciji, trebao biti viši od, prosječne, dvije stranke po sazivu.

Treća varijabla, ukorijenjenost stranaka u društvu, potvrđena je ovom analizom. Stranke u Bjelorusiji ne percipiraju se kao važni politički akteri koji bi trebali kanalizirati interese građana prema političkim elitama. To je dokazano na dva načina: prvo, stranke dobivaju izrazito malo mandata u parlamentu u svakom sazivu te se one često izmjenjuju na političkoj sceni. Stranke nastaju i nestaju od ciklusa do



ciklusa što onemogućuje sam razvoj stranaka. Drugo, podrška političkim strankama je izrazito slaba te se građani odlučuju personalizirati svoj glas, odnosno odlučuju se svoj glas dati jednom od nezavisnih zastupnika. Takav obrazac ponašanja jedna je od karakteristika slabo institucionaliziranih stranačkih sustava (Mainwairng, 1998).

Četvrta varijabla, izborna volatilitnost, također je potvrđena. Volatilitnost za pojedinačne političke stranke, prosječna volatilitnost svih stranaka, te unutar i izvansustavska volatilitnost pokazuju visoku stopu promjene biračkih preferencija birača od izbora do izbora. Takvo je stanje sukladno teorijskom modelu protu-stranačkog sustava koji je razvio Sanchez. U nastavku, grafički će biti prikazani svi elementi prema koji je stranački sustav u ovom istraživanju bio definiran, te je li svaka od varijabli bila potvrđena.

*Slika 11: Karakteristike protustranačkog sustava u teoriji i Bjelorusiji*

<b>Karakteristika protustranačkog sustava</b>	<b>Bjelorusija</b>
Niska stopa izlaznosti birača izbora ne pogoduje razvoju stranačkog sustava	<p><b>Službeni podaci bjeloruskog izbornog povjerenstva – više od 70%</b></p> <p><b>Podaci inozemnih agencija – manje od 50%</b></p>
Mali broj stranaka koje ulaze u parlament, te niski efektivni broj stranaka ne pogoduju formaciji i razvoju stranačkog sustava	<p><b>Broj stranaka koje ulaze u parlament je izrazito mali – dvije, odnosno tri stranke koje zajedno zauzimaju manje od 10% ukupnih mjesta</b></p>
Stranke koje nisu ukorijenjene u društvu ne pogoduju razvoju stranačkog sustava	<p><b>Stranke nisu ukorijenjene u društvu. Građani ne percipiraju političke stranke kao ključne aktere u politici. Podrška strankama je izrazito niska</b></p>

Visoki broj personaliziranih glasova (nezavisni zastupnici) karakteristika je protustranačkog sustava	<b>Broj personaliziranih glasova je izrazito visok, a nezavisni zastupnici čine oko 90% parlamentarnih zastupnika</b>
Visoka razina volatilnosti karakteristična je za protu-stranačke sustave	<b>Sva četiri tipa volatilnosti odražavaju visok stupanj promjene glasačkih preferencija birača</b>

Kao što vidimo iz tablice, hipoteza na istraživačko pitanje je potvrđena. U Bjelorusiji se razvija protustranački sustav koji je obilježen s nekoliko karakteristika: mali broj u društvu neukorijenjenih stranaka koje ulaze u parlament; visok broj nezavisnih zastupnika odnosno personaliziranih glasova birača; visoka volatilnost kao odraz promjene glasačkih preferencija birača.

## **8. Zaključak**

Ovo istraživanje fokusiralo se na pitanje kakav se tip stranačkog sustava razvio u Bjelorusiji. Ta je istočnoeuropska država opisana kao autoritarni režim u kojoj sve ključne političke odluke donosi predsjednik Lukašenko. U takvom, nedemokratskom sustavu, razvoj i utjecaj političkih stranaka te njihov manevarski prostor unutar političkog sustava uvelike je sužen. Stranke kao glavni agenti između političkih elita i društva ne uspijevaju kanalizirati i uspješno predstaviti interese građana u parlamentu.

Politički protivnici Lukašenkova režima, bilo stranke ili pojedinci, vrlo često bivaju kažnjeni te se njihovo djelovanje pokušava suzbiti djelovanjem represivnog aparata. Mediji su pod oštrom cenzurom Lukašenkovih struktura što onemogućava njihov nepristran rad, a samim time i predstavljanje stranačkih politika u javnom prostoru.

Kako su političke stranke, koje u Bjelorusiji jedva egzistiraju, sastavni dijelovi stranačkog sustava, postavlja se pitanje kakav se tip stranačkog sustava razvio u Bjelorusiji. S druge strane, velika većina zastupnika u parlamentu, koji se deklariraju kao nezavisni, podržava politiku predsjednika što mu omogućuje da zadrži ključnu ulogu u političkom sustavu.

Kao hipoteza u ovom radu izlaže se tvrdnja da se u Bjelorusiji razvija protustranački sustav. Primarno, rad se temelji na teoriji Omara Sancheza koji je precizno opisao kriterije pomoću kojih bi se hipoteza mogla potvrditi. U dodatku njegovoj teoriji, dodane su još dvije varijable – broj stranaka zastupljenih u parlamentu te izlaznost birača na izbore – kako bi se sama teorija učvrstila. Protustranački sustav kao takav, definiran je kao fenomen u kojem identitet dvaju najpoznatijih entiteta (dva ili tri od četiri) nije jednak kroz dva izborna ciklusa. Kao dodatni element spominje se da barem tri izborna ciklusa moraju proći da bi se neko stranačko okruženje moglo opisati kao protustranački sustav.

Prema tome, četiri varijable služe kao opisni elementi. Prva varijabla, izborna participacija građana ima dvosmislen zaključak. Ako se promatraju službeni podaci bjeloruskog izbornog povjerenstva tada je izborna participacija relativno visoka kao što je to opisano u prijašnjem poglavlju. No ako se analiziraju podaci inozemnih agencija i promatrača na izborima tada je participacija građana niska što ne potvrđuje teoriju da visoka izlaznost birača pogoduje institucionalizaciji stranačkog sustava. Time, ova varijabla ne daje egzaktnu potvrdu u skladu s teorijom te njezino tumačenje ostaje dvosmislenim i otvara mogućnost različite interpretacije rezultata.

Druga varijabla, broj stranaka zastupljenih u parlamentu te efektivni broj stranaka u skladu je s teorijom. Izrazito mali broj stranaka u parlamentu i njihova marginalna pozicija onemogućuje institucionalizaciju stranačkog sustava. Tome je potrebno pridodati podatke o broju stranaka – koji je viši nego u Bjelorusiji - u parlamentima drugih postkomunističkih zemalja koje su danas klasificirane kao demokratske. Druga varijabla prema tome potvrđuje hipotezu, u skladu s teorijom, da se u Bjelorusiji razvija protustranački sustav.

Treća varijabla, ukorijenjenost političkih stranaka u društvo, vrlo jasno daje odgovor na situaciju u Bjelorusiji. Političke stranke nisu ukorijenjene u društvu što se može vidjeti iz nekoliko primjera: prvo, stranke vrlo često nestaju između jednog i drugog izbornog ciklusa, dok se s druge strane pojavljuju nove. Drugo, kao što je prikazano istraživanjem u tom poglavlju, građani sami stranke ne percipiraju kao glavne političke subjekte u sustavu u kojem bi one trebale predstavljati njihove interese. Zaključno tome, ova rezultati analize ove varijable u skladu su s teorijom o protustranačkom sustavu.

Posljednja varijabla, izborna volatilitnost, u svim segmentima potvrđuje hipotezu. Prema Sanchezovoj teoriji, ukoliko je izborna volatilitnost u određenoj državi visoka, postoji tendencija da se razvija

protustranački sustav. Sve promatrane vrste volatlnosti pokazuju relativno visok postotak fluktuacije glasova birača od jedne do druge stranke. Samim time dolazi se do zaključka da i rezultat analize spomenute varijable ide u prilog teoriji.

Tri od četiri analizirane varijable u potpunosti potvrđuju teoriju koja je temelj ovog rada. Izborna participacija građana potvrđuje teoriju samo u slučaju ako se u obzir uzimaju službeni podaci službenih bjeloruskih izvješća. No kako postoje tendencije, ali i dokazi manipuliranja izbornim rezultatima od strane državnih struktura, takve je rezultate potrebno promatrati s određenom dozom skepse. No, ako i prihvatimo limitiranost ovog modela, smatram da možemo zaključiti da se u Bjelorusiji razvio protustranački sustav, na temelju onih karakteristika koje je u svojem radu predstavio Sanchez.

## 9. Literatura

- Ash, Konstantin. 2015. "The Election Trap: The Cycle of Post-Electoral Repression and Opposition Fragmentation in Lukashenko's Belarus." *Democratization* 22 (6): 1030–53.
- Bakken, Mette. 2008. "Electoral Systems and Party Systems: Which Is the Cause and Which Is the Consequence?" In *Ponencia Presentada En La II Conferencia de Estudiantes Graduados Del ECPR, Barcelona*.
- Beichelt, Timm. 2004. "Autocracy and Democracy in Belarus, Russia and Ukraine." *Democratization* 11 (5): 113–32.
- Easton, D. 1965. *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley
- Eke, Steven M., and Taras Kuzio. 2000. "Sultanism in Eastern Europe: The Socio-Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus." *Europe-Asia Studies* 52 (3): 523–47.
- Epperly, B. 2011a. "Institutions and Legacies: Electoral Volatility in the Postcommunist World." *Comparative Political Studies* 44 (7): 829–53.
- Epperly, B., 2011b. "Institutions and Legacies: Electoral Volatility in the Postcommunist World." *Comparative Political Studies* 44 (7): 829–53.
- Golosov, Grigorii V. 2013. "Authoritarian Party Systems: Patterns of Emergence, Sustainability and Survival." *Comparative Sociology* 12 (5): 617–44.
- Grzymala – Busse, A. 2007b. "Encouraging Effective Democratic Competition." *East European Politics & Societies* 21 (1): 91–110.
- Grzymala-Busse, A. 2007a. "Encouraging Effective Democratic Competition." *East European Politics & Societies* 21 (1): 91–110.
- Hadenius, A. and Teorell, J., 2007. Pathways from authoritarianism. *Journal of Democracy*, 18 (1), 143–157.
- Hague, R., Harrop, M. i Breslin, S. 2001. *Komparativna vladavina I politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti
- Isabela Mares and Matthew Carnes. "Social Policy in Developing Countries." *Annual Review of Political Science* 12 (2009): 91-113
- Korasteleva, Elena A. 2000. "Electoral Volatility in Postcommunist Belarus Explaining the Paradox." *Party Politics* 6 (3): 343–358.

- Korosteleva, Elena. 2009. "Was There a Quiet Revolution? Belarus After the 2006 Presidential Election." *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 25 (2–3): 324–46.
- Kostadinova, Tatiana. 2003. "Voter Turnout Dynamics in Post-Communist Europe." *European Journal of Political Research* 42 (6): 741–759.
- Kwak, Jin-Young and Kenneth Janda. 2010. "Measuring Party System: Revisiting Competitiveness and Volatility. Parliamentary Party Systems." *The Korean Journal of Area Studies* 28, No. 2, pp. 21-49.
- Levitsky, S. and Way, L. 2010. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mainwaring S., 1998. Party Systems in the Third Wave. *Journal of Democracy*. 25 (3): 67-81
- Mainwaring, S. i Scully, T. 1995. *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Mainwaring, S. i Torcal, M. 2006. *Party System Institutionalization and Party System Theory after the Third Wave of Democratization*, u Crotty, W. (ed.) *Handbook of Political Parties*. London: Sage.
- Marples, David R. 2004. "The Prospects for Democracy in Belarus." *Problems of Post-Communism* 51 (1): 31–42.
- Meilán, Xabier. 2014. "Dominican Republic's 2012 Presidential Election." *Electoral Studies* 33 (March): 347–50.
- Merkel, W. 2011. *Transformacija političkih sustava: Uvod u teoriju i empirijsko istraživanje transformacije*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti
- Moon, Bruce E., Jennifer Harvey Birdsall, Sylvia Ciesluk, Lauren M. Garlett, Joshua J. Hermias, Elizabeth Mendenhall, Patrick D. Schmid, and Wai Hong Wong. 2006. "Voting Counts: Participation in the Measurement of Democracy." *Studies in Comparative International Development* 41 (2): 3–32.
- Powell, Eleanor Neff, and Joshua A. Tucker. 2014. "Revisiting Electoral Volatility in Post-Communist Countries: New Data, New Results and New Approaches." *British Journal of Political Science* 44 (1): 123–47.
- Sanchez, Omar. 2009. "Party Non-Systems A Conceptual Innovation." *Party Politics* 15 (4): 487–520.
- Sartori, G. 1976. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schedler, A. 2013. *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*. London: Lynne Rienner Publishers

Taagepera, Rein. (1997). Effective number of parties for incomplete data. *Electoral Studies* , 16, 145-151.

Turovsky, Rostislav. 2011. "Party Systems in Post-Soviet States: The Shaping of Political Competition." *Perspectives on European Politics and Society* 12 (2): 197–213.

White, S., Korosteleva, E. i Lowenhardt, J. 2004. *Postcommunist Belarus*, Lanham, MD: Rowman and Littlefield.

White, Stephen, and Elena Korosteleva-Polglase. 2006. "The Parliamentary Election and Referendum in Belarus, October 2004." *Electoral Studies* 25 (1): 155–160.

Willson, A. 2012. *Belarus: The Last European Dictatorship*. New Haven: Yale University Press.

### **Internet izvori:**

Bertelsmann Transformaton Index, 2016

<http://www.bti-project.org/en/about/>

IDEA, International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2016

<http://www.idea.int/index.cfm>

Independent Institute of Socio-Economic and Political Studies, 2016

<http://www.eldis.org/>

Inter-Parliamentary Union, 2016

<http://www.ipu.org/english/home.htm>

OSCE, Organization for Security and Co-operation in Europe, 2016

<http://www.osce.org/>

OSCE, Organization for Security and Co-operation in Europe, 2016

Database: <http://www.osce.org/resources/44815>

## 10. Sažetak

U ovom se radu istražuje pitanje kakav se tip stranačkog sustava razvio u Bjelorusiji. Hipoteza koja se postavlja na početku rada iznosi tvrdnju da se u Bjelorusiji razvio protustranački sustav. Kako je Bjelorusija autoritarni režim te kako opozicija gotovo da i ne postoji, postavlja se pitanje da li stranke, kao konstitutivni elementi stranačkog sustava uopće egzistiraju, odnosno da li se one razvijaju. Samo istraživanje temelji se na radu znanstvenika Omara Sancheza koji razvija teoriju protustranačkog sustava. Kako bi se ovaj fenomen istražio, razvijaju se četiri varijable koje bi trebale dati odgovor na glavno pitanje. Prva varijabla odnosi se na izbornu participaciju građana; druga na ukorijenjenost političkih stranaka u društvu; treća se odnosi na broj stranaka zastupljenih u parlamentu, odnosno na efektivni broj stranaka; četvrta istražuje više tipova volatilnosti što je jedan od preduvjeta za klasifikaciju nekog stranačkog sustava kao protustranačkog. Na kraju rada provodi se zaključna analiza da li se bjeloruski stranački sustav može opisati kao protustranački.

Ključne riječi: Stranački sustav, Bjelorusija, Protustranački sustav, Autoritarni režim, Političke stranke